

ØKOLOGISK LANDBRUK

**Samordning og effektivisering av informasjon
til produsenter**

Øystein Sogn

Norsk senter for økologisk landbruk (NORSØK)

Mai 2000

Forord

Norsk senter for økologisk landbruk har på oppdrag fra Landbruksdepartementet gjennomført denne utredningen som tar for seg informasjon om økologisk landbruk og praksis når det gjelder hvilke instanser og organisasjoner som informerer produsenter om økologisk landbruk.

Utredningen bygger på empiriske data fra kvalitative intervjuer som vi har gjennomført med ansatte i privat og offentlig veiledningstjeneste samt tillitsvalgte i faglag i fire geografiske områder i fire fylker. Videre bygger den på kvantitative data som vi har innhentet med tillatelse fra et pågående forskningsarbeid ved Senter for bygdeforskning. Utredningen har også referanse i en rekke arbeider som nylig har vært gjennomført om det aktuelle temaet. Et viktig grunnlag for resultatet av dette arbeidet, slik det nå foreligger, er vår brede faglige kompetanse innenfor det aktuelle temaområdet. En arbeidsgruppe ved NORSØK har tatt del i utformingen av arbeidet, og det har under veis vært avviklet to møter med Landbruksdepartementet.

Forsker Øystein Sogn har vært prosjektleder og har utarbeidet utredningen. Han har vært med på å utforme opplegget og har gjennomført den empiriske undersøkelsen, samt stått sentralt i analyse og sammenstilling.

Først, takk til alle informantene som alle uten forbehold villig har stilt opp til intervju. Uten dem hadde ikke dette arbeidet kunnet gjennomføres. Takk til forsker Bjørn Egil Flø ved Senter for bygdeforskning (SFB) for godt samarbeid i forbindelse med tilgang på datamateriale fra deres pågående forskningsprosjekt; Mat og miljø. Takk til Landbruksdepartementet for interessante og fruktbare møter under arbeidet. Arbeidsgruppen ved NORSØK har bestått av fagkonsulent Liv Solemdal og informasjonskonsulent Anita Land. Nestleder Ketil Valde og fagkonsulent Grete Lene Serikstad har vært med arbeidsgruppen i slutfasen av arbeidet.

Samarbeidet bak utredningen og tilbakemelding på utkast til den har vært en viktig forutsetning for skape det ferdige produktet.

NORSØK
Tingvoll, 31. mai 2000

Einar Lund
Daglig leder

Innhold

SAMMENDRAG	7
1. INTRODUKSJON	11
1.1 INNLEDNING	11
1.2 BAKGRUNN	12
1.3 DATAGRUNNLAG	13
1.4 BEGREPSRAMME	14
2. PRESENTASJON AV DATAMATERIALE.....	17
2.1 INFORMASJONSMATERIELL	17
2.1.1 Informasjonsmaterieell	18
2.2 DATA FRA FIRE GEOGRAFISKE OMRÅDER I NORGE.....	18
2.2.1 Aktører som informerer om økologisk landbruk.....	19
2.2.1.1 Temaområder som de ulike aktørene informerer om.....	20
2.2.2 Initiativfordeling mellom aktører og produsenter.....	21
2.2.3 Kilder til informasjon om økologisk landbruk.....	23
2.2.4 Kvalitet på informasjon om økologisk landbruk.....	24
2.2.5 Organisering av informasjon om økologisk landbruk.....	24
2.2.6 Samarbeid	24
2.3 PRESENTASJON AV STATISTISK DATAMATERIALE	25
2.3.1 Begrunnelser for og mot å drive økologisk landbruk	25
2.3.2 Informasjonskilder for økologisk landbruk	26
2.3.3 Medlemskap i organisasjoner.....	27
2.3.4 Kontakt mellom produsent og veileder.....	28
3. DRØFTING.....	31
3.1 INFORMASJONSMATERIELL	31
3.2 INTERNETT.....	32
3.3 AKTØRER SOM INFORMERER OM ØKOLOGISK LANDBRUK	32
3.3.1 Informasjon overfor produsenter	33
3.3.1.1 Landbruksforvaltningen i kommunen	33
3.3.1.2 LFR sine veiledningsmiljø innenfor økologisk landbruk	34
3.3.1.3 Grossistledd innenfor frukt- og grøntsektoren.....	36
3.3.1.4 Norsk landbrukssamvirke.....	37
3.3.1.5 Ny organisasjon innenfor økologisk landbruk m/produsentlag.....	38
3.3.1.6 Faglag innenfor landbruket	38
3.3.1.7 Samarbeid på lokalt nivå.....	39
3.3.1.8 Prosjektsamarbeid	39
3.3.2 Informasjon overfor aktører som står i kontakt med produsentmiljøet	39
3.3.2.1 Landbruksmyndighetene	40
3.3.2.2 Debio.....	40
3.3.2.3 NORSØK	40
3.3.2.4 Ny organisasjon innenfor økologisk landbruk.....	41
3.3.3 Videregående utdanning innenfor naturbruk	41
4. ANBEFALINGER.....	43
4.1 GENERELT OM INFORMASJON.....	43
4.1.1 Internett og informasjon om økologisk landbruk.....	44
4.1.2 Temaområder, målgrupper og ansvar for informasjonsmaterieell	44
4.1.2.1 Informasjonsmaterieell	45
4.2 REGELVERK OG TILSKUDDSDORDNINGER.....	47

4.3 AGRONOMI, PRODUKSJONSTEKNIKK OG ØKONOMI	47
4.3.1 Veiledning innenfor planteproduksjon	48
4.3.1.1 Veiledning innenfor ordningen med gratis førsteråd	49
4.3.1.2 Veiledning innenfor frukt- og grøntsektoren	50
4.3.2 Veiledning innenfor husdyrproduksjon	50
4.4 FOREDLING, OMSETNING OG MARKED	51
4.5 ANDRE ORGANISASJONER I LANDBRUKET	52
4.6 INITIATIVSFORDELING	52
4.7 ETABLERING AV MØTEPLASSER	53
4.8 FINANSIERING AV INFORMASJONSARBEID INNENFOR ØKOLOGISK LANDBRUK	54
APPENDIKS I. INFORMASJONSMATERIELL	57
REFERANSER	59

Sammendrag

Målet med dette arbeidet har vært å utarbeide forslag til tiltak som kan samordne og effektivisere informasjon om økologisk landbruk til produsenter. Dette har vi gjort på oppdrag av Landbruksdepartementet. Vi har gitt våre anbefalinger på grunnlag av empiriske data, med referanse i andres arbeid og på grunnlag av vår faglige kompetanse innenfor økologisk landbruk. Vi har kartlagt hvilke aktører som informerer produsenter og hvilke aktører som informerer de aktørene som igjen står i kontakt med produsentene, samt hvilke temaområder det er tale om. Vi har også utredet en del problemer vi ser i forhold til informasjonsarbeidet, hvilke temaområder som det bør informeres til produsenter om, og vi har drøftet organiseringen av informasjonsarbeidet.

Når det gjelder informasjon om økologisk landbruk til produsenter, har vi funnet at det informeres lite om temaområdet regelverk og tilskuddsordninger. Det informeres mye om agronomiske og produksjonstekniske spørsmål i forhold til planteproduksjon, mens det informeres lite om husdyrproduksjon. Når det gjelder informasjon om muligheter til å foredle og omsette varene er informasjonsarbeidet lite og ujevnt.

Vi har funnet at den kommunale landbruksforvaltningen informerer svært lite om økologisk landbruk. LFR sine veiledningsmiljø innenfor økologisk planteproduksjon informerer mye overfor sine medlemmer og i forbindelse med gratis førsteråd, mens landbrukssamvirket sine veiledningsmiljø innenfor husdyrproduksjon informerer lite. De etter hvert framvoksende produsentlagene innenfor økologisk landbruk informerer også mye om økologisk landbruk til produsenter. I enkelte tilfeller der det ikke eksisterer slikt produsentlag deltar FMLA mer enn ellers i informasjonsarbeidet. Lokallag av NB og NBS informerer i enkelte tilfeller om økologisk landbruk.

I den grad produsenter blir informert om økologisk landbruk, har vi funnet at det i stor grad er dem selv som tar initiativet til å skaffe seg den aktuelle informasjonen.

Nasjonale aktører (Statens landbruksforvaltning, Debio, NORSØK o. a.) som arbeider innenfor ulike temaområder angående økologisk landbruk informerer både aktører i landbruket på region-/lokalplan og produsenter. Men det er stort sett som følge av forespørsler om informasjon og i liten grad på eget initiativ at disse aktørene informerer om økologisk landbruk.

Når det gjelder samarbeid finner vi at det eksisterer en del samarbeid innad i det økologiske landbruksmiljøet, men at samarbeidet kunne vært langt bedre hva angår hyppighet mellom aktører innenfor økologisk landbruk på den ene siden og aktører innenfor konvensjonelt landbruk på den andre siden.

Det kan være mange årsaker til at flere av de nevnte aktørene informerer lite om økologisk landbruk. For oss virker det som en del av dem ikke oppfatter det som sitt arbeid å skulle

informere om økologisk landbruk. Om begrunnelsene bak dette vet vi for lite. Dette kunne kartlegges nærmere i en survey-undersøkelse. Å endre oppfatningene hos disse aktørene, vil være en prosess som tar noe tid. Men for flere av dem, som for eksempel for norsk landbrukssamvirke sin del som av offentlige myndigheter er gitt en viktig posisjon med å gjennomføre offentlig landbrukspolitikk, mener vi det er svært viktig for om økologisk landbruk skal nå sine mål, at nettopp landbrukssamvirket kooperer arbeidet med å informere om økologisk landbruk. En annen årsak til at en del aktører informerer lite om økologisk landbruk kan ha sammenheng med at finansieringsstrukturen bak arbeidet til dem i for liten grad muliggjør informasjonsarbeid i miljø innenfor konvensjonelt landbruk. For eksempel gjelder dette finansieringsstrukturen i LFR.

Vi mener også at det jamfør behovet for å skape marked for økologisk produserte matvarer, er viktig å få på plass Den nye organisasjonen innenfor økologisk landbruk som nettopp har satt seg fore å arbeide blant annet med å fremme foredling og omsetning av økologisk produserte matvarer. Dette som en viktig forutsetning for at det kan dannes grunnlag for at produsenter kan informeres om reelle muligheter som finnes for å få omsatt økologisk produserte varer i markedet.

Når det gjelder hva som eksisterer av informasjonsmaterieil og behov for nytt, vet vi en del, men mener det kan være aktuelt å gjennomføre en survey-undersøkelse både til produsenter og til aktørene i landbruket for å kartlegge aktuelle oppfatninger om økologisk landbruk. På den ene siden vet vi at produsenter innenfor konvensjonelt landbruk først og fremst begrunner hvorfor de ikke driver økologisk med at de mener det vil føre til usikker økonomi og merarbeid. På den andre siden vet vi at produsenter innenfor økologisk landbruk først og fremst begrunner sin produksjon ut fra hensynet til å produsere sunn og naturlig mat og hensynet til naturmiljøet. Slik viten bør få konsekvenser for hvilket innhold en del av informasjonsmaterieillet bør formidle. Vi mener det er viktig at artikler og stoff om økologisk landbruk, når ut til de som bør ha nytte av det, blant annet gjennom at stoff om økologisk landbruk blir trykt i media som når ut i det konvensjonelle landbruksmiljøet.

Vi finner at det både er naturlig og rasjonelt å anbefale inndeling av informasjonsarbeidet i tre temaområder som utvalgte aktører bør ha ansvaret for. Temaområde én er regelverk og tilskudd som vi mener den kommunale landbruksforvaltningen er rette aktør til å informere om. Temaområde to er agronomi, produksjonsteknikk og økonomi. Det deler vi inn i planteproduksjon og husdyrproduksjon. Når det gjelder planteproduksjon, mener vi LFR er rette aktør til å informere, mens når det gjelder husdyrproduksjon, mener vi veiledningsapparatet innenfor norsk landbrukssamvirke er rett aktør til å informere. Temaområde tre er foredling, marked og omsetning som vi mener Ny organisasjon innenfor økologisk landbruk med sine regionlag er rett aktør til å informere produsenter om. Alle aktørene bør engasjere seg og informere profesjonelt og aktivt om disse temaområdene.

Denne arbeidsfordelingen krever at det utvikles og iverksettes et opplæringsopplegg overfor de nevnte aktørene. Tema for opplæring avhenger av den enkelte aktørs arbeidsområde, men må i alle tilfeller også omfatte tema om økologisk landbruk generelt. Vi mener det er viktig at kommunene engasjeres i arbeidet med å utvikle økologisk landbruk og at det er Statens landbruksforvaltning og Debio som bør være hovedansvarlig for utvikling av opplæringsopplegg og gjennomføring og oppfølging av dette når det gjelder temaområdet regelverk og tilskudd. Videre mener vi at NORSØK er rett aktør for å utvikle og gjennomføre og følge opp opplæringsopplegg innenfor temaområde agronomi,

produksjonsteknikk og økonomi, samt om tema om økologisk landbruk generelt. Ny organisasjon innenfor økologisk landbruk, mener vi er rett aktør til å utvikle og gjennomføre og følge opp opplæringsopplegg innenfor temaområde foredling, omsetning og marked overfor sine lokallag.

Det er viktig at informasjonsmaterieillet og -arbeidet kvalitetssikres. Vi anbefaler derfor at en bør skille mellom ansvaret for å utvikle landsomfattende informasjon på den ene siden og regional/lokal informasjon på den andre siden. De fire nasjonale aktørene (Statens landbruksforvaltning, Debio, NORSØK og Ny organisasjon innenfor økologisk landbruk) bør innenfor hver sine ansvarsområder ha ansvar for at landsomfattende informasjon om økologisk landbruk utvikles og er tilgjengelig for relevante aktører og for produsenter. Om vi foreløpig vet lite om Den nye organisasjonen innenfor økologisk landbruk, har de andre tre nasjonale aktørene et godt utbygd organisasjonsapparat til å ivareta kvalitet, profesjonalitet og pålitelighet i informasjonen. De lokale/regionale aktørene bør konsentrere seg om den direkte kontakt og informasjon til produsenter, og da kunne støtte seg til informasjonsmaterieil som de ansvarlige nasjonale aktørene har utviklet.

Det eksisterer allerede møteplasser der produsenter og andre aktører innenfor landbruksmiljøet kan møtes for å utveksle synspunkt om økologisk landbruk, men dette må videreutvikles. For eksempel kan en opprette økologiske produksjonsforum innenfor ulike produksjoner der representanter fra veiledningsapparat, produsentorganisasjoner, offentlig landbruksforvaltning, foredlingssiden, omsetningssiden og andre er representert. Det bør organiseres møteplasser både på nasjonalplan og på region-/lokalplan. Økologisk landbruk har mye å tjene på samarbeid mellom konvensjonelle og økologiske landbruksmiljø, for eksempel gjennom at tema om økologisk landbruk kommer på dagsorden i sammenhenger der aktører og produsenter fra det konvensjonelle landbruksmiljøet er tilstede.

Vi mener det bør etableres en internettside for økologisk landbruk organisert som en portal og veiser til informasjon om alle sider ved økologisk landbruk som allerede finnes på sentrale aktørers hjemmesider på Internett. Denne økoweb-siden bør være interaktiv, slik at interesserte kan stille spørsmål og få svar. Det er naturlig at Statens landbruksforvaltning, Debio, NORSØK og Ny organisasjon innenfor økologisk landbruk får en sentral rolle med å etablere denne økoweb-siden. Når Den nye organisasjonen innenfor økologisk landbruk etableres, mener vi at den bør ta på seg sekretariatsansvaret og det operative ansvaret for denne internettsiden. For den vil dette være et gode fordi den trolig vil bli et viktig samlingspunkt for produsenter og andre som er interessert i økologisk landbruk.

For å styrke informasjonsaktiviteten innenfor de tre temaområdene vi foreslår, bør arbeidet sikres finansiering. Offentlige myndigheter bør vurdere finansiering i form av øremerking av midler til enkelte aktørers arbeid med å informere om økologisk landbruk. Ordningen med tilskudd til veilednings- og informasjonsprosjekter innenfor økologisk landbruk bør videreføres og -utvikles inntil det er etablert vel fungerende informasjonsrutiner innenfor de tre områdene nevnt ovenfor. Som hovedregel bør prosjektfinansiering knyttet til informasjon om økologisk landbruk tildeles etablerte aktører slik at informasjonsarbeidet skjer i regi av de ovenfornevnte aktører for at disse kan styrke sin posisjon og kontinuitet.

Dersom økologisk landbruk skal være en spydspiss i norsk landbruk og oppnå målet om 10% omlagt areal og så mye som mulig økologisk produsert mat fram til forbruker innen 2010, må det få konsekvenser for informasjonsarbeidet. Det må settes inn betydelige økonomiske ressurser, og det må til en kraftig kunnskapsheving og arbeidsinnsats innenfor landbruket.

1. Introduksjon

1.1 Innledning

Økologisk landbruk er en viktig del av det moderne norske landbruket. Som produksjonsform og leverandør av miljøgoder, matvarer og samfunnsverdier framstår økologisk landbruk som en spydspiss i utviklingen av landbruket. En viktig forutsetning for at denne rollen skal kunne utvikles og videreføres er at informasjonsarbeidet om økologisk landbruk fungerer godt.

Denne utredningen er våre konklusjoner på et arbeidsoppdrag Landbruksdepartementet gav oss der hovedmålet er å bringe fram forslag til tiltak som kan gi grunnlag for å samordne og effektivisere informasjon om økologisk landbruk til produsenter.¹ Anbefalingene gir vi dels på grunnlag av en empirisk undersøkelse, dels med utgangspunkt i andre relevante undersøkelser og dels på grunnlag av vår faglig baserte vurdering. Dette betyr at vi både gir anbefalinger i forhold til konkrete informasjonstiltak som bør iverksettes og dessuten i forhold til hva som bør undersøkes grundigere empirisk før en kan foreslå konkrete tiltak.

Økologisk landbruk i Norge startet på 1930-tallet, men utviklingen har tatt fart særlig på 1990-tallet. Det er blitt et økende behov for konkret og næringsretta informasjon i tillegg til informasjon om målsetting og intensjonen med økologisk landbruk. Følgelig bør områdene for informasjon deles opp slik at en kan gå mer i dybden og øke kvaliteten av informasjonen. Samordning og effektivisering av informasjon om økologisk landbruk er i dette lys avhengig av at økologisk landbruk er organisert på en god måte. Det vil si at det er en god arbeidsdeling mellom ulike aktører² med hensyn til hvilke mål en har for arbeidet og at det eksisterer god kompetanse til å formidle relevant informasjon om økologisk landbruk til produsenter. Et bra fungerende informasjonsarbeid forutsetter ikke bare en god informasjonsflyt og god kvalitet på informasjonsmateriell, men også at en sikrer de som informerer en god formidlingskompetanse.

Utviklingen av informasjonssamfunnet åpner for nye muligheter for hvordan produsenter kan bli informert om økologisk landbruk. En generell trend er at spesifikk informasjon stadig blir

¹ Informasjon om økologisk landbruk til andre enn produsenter er ikke vårt tema. Vi vil likevel peke på at informasjonsarbeidet, enten det rettes til produsenter, til markedsaktører eller til forbrukere må inngå i en helhet all den tid produksjon og marked er gjensidig avhengig av hverandres utvikling.

² Aktør bruker vi i denne utredningen som en fellesbetegnelse på organiserte foretak innenfor privat og offentlig veildningstjeneste, faglag og produsentlag.

mer tilgjengelig. Det er viktig at informasjon om økologisk landbruk når ut til rette vedkommende etter vårt syn gjennom tradisjonelle kanaler, men også at en gjør bruk av de nye muligheter som byr seg gjennom utviklingen innenfor Internett, elektroniske klasserom, etc.

Begrunnelsen for hvorfor vi skal ha økologisk landbruk i Norge er essensiell i alt informasjonsarbeid om denne driftsformen. Det påhviler alle som er satt til å informere om økologisk landbruk et ansvar om å få fram begrunnelser og målsetninger for økologisk landbruk, med fokus på blant annet økologi, agronomi, ideologi, økonomi, etc., og få dette fram for offentligheten. Offentlige myndigheter har et særlig ansvar for å sikre at mangfoldet i begrunnelsene kommer fram i den offentlige debatten.

1.2 Bakgrunn

Bakgrunnen for denne utredningen er Landbruksdepartementet sin handlingsplan for økologisk landbruk (1998-1999) der det blir gjort rede for aktører som har ulike roller og ansvarsområder når det gjelder å informere om faglige og politiske spørsmål innenfor økologisk landbruk. I nevnte handlingsplan heter det vider at:

Med basis i antall virksomheter er det grunn til å tro at det er mulig å samordne og effektivisere informasjon om økologisk landbruk til produsenter. Dette gjelder informasjon om faglige forhold, informasjon om regelverk og tilskuddsordninger, informasjon om markedsmuligheter og klargjøring omkring hvem som har ansvar for hva.

Formålet med å samordne informasjon om økologisk landbruk er å:

- *Fremstå mer brukervennlig for produsentene innen økologisk landbruk.*
- *Klargjøre rollene til aktørene i økologisk landbruk i forhold til informasjon.*
- *Oppnå bedre samordnet saksbehandling av saker om økologisk landbruk.*

Målet har vært å utarbeide forslag til tiltak som kan gi grunnlag for å samordne og effektivisere informasjonstilgangen om økologisk landbruk overfor produsenter. Dette har vi gjort ved å:

- Kartlegge hvilke områder innenfor økologisk landbruk det informeres om til produsenter, hvor informasjonen hentes fra og hvilke behov det er for økt informasjonstilgang.
- Sette opp et organisasjonskart over dagens ansvarsfordeling og de viktigste aktørene når det gjelder informasjon om økologisk produksjon til produsenter.
- Gjøre en foreløpig kvalitativ vurdering av kvantitative og kvalitative sider ved gjeldende informasjonsrutiner, med henholdsvis fokus på informasjonsflyt og formidlingskompetanse.

I tillegg er også st.meld. nr. 19 (1999-2000) med sine prospekter for økologisk landbruk relevant som bakgrunn for dette arbeidet, med at "... ti prosent av det totale jordbruksarealet i løpet av en tiårsperiode skal være omlagt til økologisk areal (Landbruksdepartementet 2000:104).

Det må nevnes at denne utredningen også bygger på og har hatt med i vurderingene enkelte anbefalinger en arbeidsgruppe oppnevnt av Rådgivende utvalg for økologisk landbruk (RU)³ kom med i 1996 under tittelen: "Informasjonsmaterieell til primærprodusentar og vegledarar" (Rådgivende utvalg for økologisk landbruk 1996).

Bakgrunnen for hvorfor vi skal utrede hvordan vi kan samordne og effektivisere informasjon om økologisk landbruk stikker dypere enn at det er utviklet politiske mål for dette. Debatten om "hvorfor økologisk landbruk?" er omfangsrik, og vi skal ikke gå i dybden på den her. Likevel, synes det naturlig å komme inn på sider ved den normative bakgrunnen for denne produksjonsformen. Økologisk landbruk i Norge er i rask utvikling og har, slik som tilfellet har vist seg å være i andre land, trolig et stort utviklingspotensiale. Økologisk landbruk framstår nå som en spydspiss i norsk landbruk fordi det tilstreber et selv bærende og vedvarende agro-økosystem i god balanse der viktige forutsetninger er fraværet av bruk av kjemiske/syntetiske sprøytegifter, lett løselig mineralgjødsel og genmodifiserte organismer/produkter i produksjonen (St.meld. nr. 19 1999-2000). Å fremme økologisk landbruk er således både et miljøalternativ og en produksjonsform og -metode som skal bidra til å sikre forbrukerne valgmuligheter, god matkvalitet, trygg mat (*ibid.* og St.meld. nr 40 1996-97). Denne produksjonsformen er også et uttrykk for det multifunksjonelle landbruket, og kan sikre nytt økonomisk inntektsgrunnlag for produsenter.

1.3 Datagrunnlag

Dette er et arbeid som dels bygger på empirisk materiale og dels er det en faglig basert utredning. Data som vi har samlet inn, sammen med vår faglige kompetanse innenfor temaet informasjon om økologisk landbruk gir oss grunnlaget for å utarbeide denne utredningen.

Det er samlet inn primær- og sekundærdata, henholdsvis av kvalitativ og kvantitativ type. De kvalitative data som også er våre primærdata, er innhentet gjennom 30 kvalitative intervjuer med ansatte i privat og offentlig veiledningstjeneste samt i regionale produsentlag innenfor økologisk landbruk og i lokale faglag.⁴ Det ble gjort et strategisk utvalg av fire geografiske områder der vi foretok intervjuer. I dette ligger det at vi valgte ut områder både for å sikre data om ulik utvikling mellom områder når det gjelder prosentvis andel økologisk landbruksproduksjon og ulik utvikling når det gjelder produkttyper. Områdene våre dekker produksjonene melk, kjøtt, frukt og grønt. Når det gjelder sekundærdata, har vi innhentet kvantitative data som vi kaller statistisk datamateriale fra forskningsarbeidet; Mat

³ Rådgivende utvalg for økologisk landbruk (RU) var et utvalg bestående av en rekke aktører fra ulike instanser/organisasjoner i landbruket og var oppnevnt av Landbruksdepartementet i perioden 1994-2000. Mandatet var å gi råd om innspill overfor staten og landbrukets organisasjoner om problemstillinger knyttet til økologisk landbruk.

⁴ Med lokale faglag mener vi av Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag.

og miljø, som pågår ved Senter for bygdeforskning (SFB). Dette er data fra en surveyundersøkelse som ble sendt ut til 1500 produsenter, like mange innenfor økologisk landbruk som konvensjonelt. Til sammen 820 svar kom inn, hvorav 438 økologiske og 382 konvensjonelle fordelt på alle fylkene i landet. Disse kvantitative dataene gir oss grunnlag for å verifisere de kvalitative data vi selv har samlet inn og i tillegg i større grad enn vi ellers kunne, generalisere. Ellers brukes også sekundærdata fra andre relevante forskningsarbeid, under henvisning til disse.

I tillegg til ulike typer data, ligger som nevnt vår faglige vurdering til grunn når vi gir våre anbefalinger om hvordan en kan samordne og effektivisere informasjon om økologisk landbruk til produsenter i Norge.

I dette arbeidet er det viktig å etablere forståelse, mer enn forklaringer. For å etablere forståelse er det viktig å gå i dybden slik at en klarer å oppnå en "... helhetlig forståelse av spesifikke forhold." (Grønmo 1982:109). Derfor var intervjuguiden bare en hjelp til å føre en relevant samtale. Intervjuene varte som regel en times tid. Det ble presisert før hvert intervju at navn til personen som intervjues ikke blir påført utskriftene, men blir oppbevart adskilt fra utskriften etter gjeldende regler. Intervjuguiden hadde åpne spørsmål, men også med faste svarkategorier slik at vi kan stille svarprofilene opp i tabeller. Intervjueren var selektiv med hva som ble notert. Utskriftene er derfor preget av sammendrag og ikke av omfattende lange resonnement.

Det å etablere forståelse i denne betydningen foregår i en kontekst. Dette vil si at forskeren på bakgrunn av sin kjennskap til undersøkelsesfeltet og gjennom planlegging, gjennomføring og analyse av data oppnår en spesiell innsikt som setter han i stand til å oppnå en helhetlig forståelse. Forskningsmetode, faglig kompetanse og samarbeid om utarbeidelsen av utredningen hindrer at det hele ender opp i en "subjektiv" vurdering. Det er derfor lagt stor vekt på åpenhet, samarbeid og uttalelser fra en rekke miljøer og personer nevnt i forordet til utredningen. Likevel er NORSØK fullt ut ansvarlig for resultatet.

Våre kvalitative data kan ikke generaliseres til å gjelde ut over sitt univers. Likevel antar vi at personer som vi har intervjuet og som representerer en enkelt organisasjon, har viktige verdier, normer og situasjonsoppfatninger som gjelder i den aktuelle organisasjonen, og at vi således får tilgang til viktig informasjon. Når vi i liten grad har valgt å intervju produsenter for å skaffe innsikt om informasjonspraksis overfor produsenter - ut over de 8 tillitsvalgte i faglagene som selv er bønder - er det av hensyn til at de på lokalnivået i organisasjonen står i nær kontakt med produsentene selv og gir oss således verdifull informasjon om informasjonspraksisen overfor produsentene.

1.4 Begrepsramme

Dette arbeidet er ikke et tungt vitenskapelig arbeid med en teoretisk basert drøfting av data. Det er som nevnt et arbeid som baserer seg på en empirisk undersøkelse og en faglig basert utredning. Likevel er det på sin plass å trekke opp noen rammer og definere begrep som blir brukt i utredningen.

Vi tar utgangspunkt i at informasjon kan klassifiseres i ulike typer, men at et viktig element i all informasjon er å influere målgruppen til å handle i samsvar med de intensjoner avsender har. Formålet med informasjon er slik sett å oppnå endring i målgruppens oppfatninger og atferd. Vi antar at informasjon er en viktig kilde til endringer i oppfatninger, det vil si verdier, normer og situasjonsoppfatninger, og atferd. Vi står følgelig overfor tre analytiske begreper; informasjon, kunnskap og endring som vi tenker oss at det er en sammenheng mellom. For at informasjon skal ha de nevnte effekter, tenker vi oss også at den må oppfattes som legitim. Legitimitet forutsetter en relasjon mellom to aktører, A og B, og defineres ofte å være bygd på to (autoritets-) grunnlag, nemlig myndighet og kyndighet. I følge Parsons (1992:157-158) er dette to grunnlag som gjør at B (mottaker) oppfatter at A (avsender) sin myndighet og/eller kyndighet oppfattes av B til å bli brukt til B sin fordel. Vi skal ikke gå nærmere inn på myndighetsgrunnlaget, men det ligger i kyndighetsgrunnlaget for legitim informasjon at A influerer B gjennom at A oppfattes å være i besittelse av en bestemt teknisk kunnskap som B oppfatter relevant og nyttig samt at A bruker den til B sin fordel (*ibid.*). I en undersøkelse gjennomført av Ragnhild Nyland (1998) settes rådgivningen ved omlegning til økologisk landbruk i fokus. Her pekes det nettopp på at rådgivningen må ha relevans for produsenten og at den må tilpasses en rekke hensyn, blant annet at veiledningen skal ta utgangspunkt i produsentens egne verdier, normer og situasjonsoppfatninger, driftsgrunnlaget på gården og gjensidig respekt for å nå fram med informasjon.

Fra organisasjonsforskningen vet vi at kjennetegn ved organisasjoner spiller en viktig rolle for å sikre et godt kunnskapsgrunnlag (Scott 1992). Flere organisasjoner med en arbeidsdeling seg i mellom, kan samlet være med på å sikre den nødvendige bredden og dybden i informasjonen. Hvem som formidler hva har vist seg å ha betydning for den mottakelsen budskapet får. Fra samfunnsforskning innenfor organisering av norsk landbruk har vi også funnet at kjennetegn ved organisasjoner er med på å legitimere det budskapet som organisasjonen formidler (Sogn 1997). Det vil si at det ikke er likegyldig hvem som formidler hvilket budskap.

Vi tenker oss at formidlingskompetanse som teknikk er viktig for å nå ut med informasjon. Vi tenker her i retning av pedagogiske ferdigheter, som både krever initiativ og evne til å overbevise tilhørere. Det er derfor viktig at ansvar og oppgaver når det gjelder informasjon om økologisk landbruk vurderes nøye, for eksempel i forhold til at økologisk landbruk på den ene siden skal beholde sin identitet og på den andre siden kunne rekruttere nye produsenter.

2. Presentasjon av datamateriale

I dette kapitlet skal vi presentere primærdata og sekundærdata som er innhentet, dels fra en undersøkelse som pågår ved SFB og dels fra ulike typer sekundærmateriale. Datamaterialet sin representativitet har vi drøftet under punkt 1.3. Vi presenterer først en oversikt over en del av det eksisterende informasjonsmaterialet. Når det gjelder primærdata som vi presenterer deretter, har vi valgt ut fire områder der vi har foretatt intervjuer innenfor offentlig og privat veiledningstjeneste, faglag av Norges Bondelag (NB) og Norsk Bonde- og Småbrukarlag (NBS) og produsentlag innenfor økologisk landbruk. Områdene har vi gitt hvert sitt nummer. Til slutt presenterer vi sekundærdata fra SFB som er fra en nylig gjennomført surveyundersøkelse med svar fra til sammen 820 produsenter hvorav 438 drev økologisk.

I og med at dette er et presentasjonskapittel, vil vi i liten grad drøfte data ut over det som angår oppklaringer i forhold til tabeller. I neste kapittel drøftes data i forhold til hverandre og i forhold til annet materiale og kunnskap som vi er i besittelse av.

2.1 Informasjonsmateriell

Uten at vi har datagrunnlag nok til å være dekkende skal vi her gi en oversikt over eksisterende informasjonsmateriell innenfor økologisk landbruk. En systematisk oversikt over foreliggende informasjonsmateriell om økologisk landbruk og til hvilke grupper det konkrete materialet egner seg best, produsenter og/eller veiledere, så vel som noen punkter om organiseringen av informasjonsarbeid, ble utarbeidet i 1996 av en arbeidsgruppe på oppdrag fra Rådgivende utvalg for økologisk landbruk (RU) (Rådgivende utvalg for økologisk landbruk 1996). I rapporten fra denne arbeidsgruppen; "*Informasjonsmateriell til primærprodusentar og vegledarar*", ble det gitt en oversikt over eksisterende informasjonsmateriell og hvilke grupper dette var beregnet for.

2.1.1 Informasjonsmateriell

Vi har ikke samlet en dekkende oversikt over informasjonsmateriell innenfor økologisk landbruk. Fordi vi ikke har datamateriale nok, kan vi ikke sette opp en komplett liste over alt informasjonsmateriell om økologisk landbruk som kan være aktuelt for produsenter. Likevel har vi i appendiks I satt opp en liste over noe av det eksisterende informasjonsmaterialet. Her i kapitlet vil vi derfor beskrive informasjonsmateriell i generelle termer.

Det eksisterer flere aviser innenfor økologisk landbruk samt en del aviser innenfor konvensjonelt landbruk som formidler stoff om økologisk landbruk. Innslag med tema om økologisk landbruk i aviser som kommer fra det konvensjonelle landbruket virker ikke å ha stor plass. I tillegg til aviser som utgis på nasjonalt plan, eksisterer det flere steder regionale landbruksaviser som sendes ut til hele landbruksmiljøet.

Det eksisterer en rekke norske, nordiske og internasjonale tidsskrift som retter seg til produsenter, veiledere og/eller forskere.

Flere forskningsinstitutt utgir forskningsrapporter og utredninger som til sammen omfatter hele verdikjeden fra jord til bord innenfor økologisk landbruk.

Videre finnes en rekke brosjyrer, småskrift og medlemskriv som omfatter et bredt spekter av tema innenfor økologisk landbruk.

Flere av aktørene innenfor økologisk landbruk og konvensjonelt landbruk har hjemmesider på Internett og formidler der stoff om økologisk landbruk.

Til slutt er det skrevet en rekke bøker om økologisk landbruksproduksjon.

Informasjonsmateriell om økologisk landbruk stammer fra en rekke aktører, fra de som definerer seg innenfor økologisk landbruk til de som definerer seg innenfor konvensjonelt landbruk. Informasjonsmateriell fra andre land kan også være aktuelt for produsenter, da særlig fra andre skandinaviske land.

2.2 Data fra fire geografiske områder i Norge

Vi valgte ut fire geografiske områder hvor det i to av områdene har vært en større utvikling av økologisk landbruk enn i de to andre. Med dette vil vi forsøke å undersøke om vi finner forskjeller i informasjonsaktiviteten i de fire områdene og særlig mellom de to områdene der det har vært en større utvikling enn i de to andre. Tabell 2.1 viser antall og andel Debio-registrerte gårdsbruk i de fire områdene.

Tabell 2.1: Antall konvensjonelle og økologiske gårdsbruk i våre fire geografiske områder

Område	Konvensjonelle	Økologiske	Total
1	3239 95,8%	141 4,2%	3380 100%
2	4334 97%	136 3%	4470 100%
3	3267 98,3%	57 1,7%	3324 100%
4	5760 99,1%	50 0,9%	5810 100%

Kilde: Statens kornforretning og Debio, med utgangspunkt i bruk som mottok areal- og kulturlandskapstillegg for 1999.

Vi ser at det i område én og to er en større andel bruk som er registrert i Debio enn det er i område to og tre. Vi ser også at utviklingen med omlegging i område to og tre har kommet lenger enn den har i område tre og fire.

2.2.1 Aktører som informerer om økologisk landbruk

I de fire geografiske områdene vi har vært og foretatt datainnsamlingen satte vi oss fore å skaffe en oversikt over de viktigste aktørene som informerer produsenter om økologisk landbruk. Tabell 2.2 uttrykker hvilke aktører våre informanter mente var viktige.

Tabell 2.2: Oversikt over hvilke aktører som informerer produsenter om økologisk landbruk, og omfanget av informasjonsarbeidet

Aktør	Områder			
	1	2	3	4
I. Kommunal landbruksforv.	Sl	Sl	Sl	Sl
II. LFR ⁵ ; økol. forsøksring	Sm	Sm	Sm	Sm
III. LFR; konv. forsøksring	Id	N	N	Sl
IV. Produsentlag innenfor økologisk landbruk	E	Sm	Sm	E
V. FMLA	Sm	N	N	Sl
VI. Produksjonsveil. melk	Id	M	Id	N
VII. Produksjonsveil. kjøtt	I	N	Id	I
VIII. Produksjonsveil. frukt/grønt	I	Id	I	I
IX. Lokallag av NB	I	I	M	I
X. Lokallag av NBS	N	M	N	I

Tegnforklaring: I (Ingenting), Sl (Svært lite), N (Noe), M (Mye), Sm (Svært mye). E = Eksisterer ikke slik aktør og Id = Ikke data. N = 30

Det bør først nevnes at kommunal landbruksforvaltning informerer jevnt over svært lite om økologisk landbruk. LFR sine veiledningsmiljø innenfor økologisk landbruk informerer som forventet svært mye. Dersom ringlederen ikke føler seg faglig oppdatert på et temaområde, kan det være at ringlederen i naboringen forespørres. I de tre av LFR sine veiledningsmiljø innenfor konvensjonelt landbruk som vi har foretatt intervjuer fant vi at to av ringlederne informerer noe, men at alle formidler spørsmål til veileder innenfor økologisk landbruk. De eksisterer ikke produsentlag innenfor økologisk landbruk som dekker hele landet. Der det eksisterer slike virker de sammen med LFR sine veiledningsmiljø innenfor økologisk landbruk å være en meget viktig kilde til informasjon om økologisk landbruk. Aktiviteten til FMLA er ujevn, men i område én ser vi at aktiviteten er stor. Det informeres jevnt over lite om økologisk landbruk fra produksjonsveiledningstjenesten for melk, kjøtt, frukt og grønnt. Unntatt her er område to. Når det gjelder faglagene, virker det som lokallag av NBS er noe mer aktive når det gjelder å informere om økologisk landbruk enn lokallag av NB. Likevel har lokallaget av NB i område tre likevel gått aktivt ut og anbefalt økt omlegning til økologisk landbruk i området.

Aktører som ØkoProdusentane, Norsk økologisk landbrukslag (NØLL) og Norsk økologisk urtelag er ikke med her, og de ble ikke nevnt av våre informanter da vi stilte spørsmål om det er andre organisasjoner som informerer om økologisk landbruk i området.

2.2.1.1 Temaområder som de ulike aktørene informerer om

Vi var interessert i kartlegge hvilke aktører som informerer om hva, og spurte derfor våre informanter om hvilke temaområder de informerer produsenter om. Tabell 2.3 lister opp hvilke temaområder de ulike aktørene vi intervjuet informerer om.

⁵ LFR (Landbrukets forsøksringer).

Tabell 2.3: Temaområder som ulike aktører informerer produsenter om i ulike geografiske områder

Temaområde	Aktører i de geografiske områdene			
	1	2	3	4
Planteproduksjon	II/X	II/IV	V/II/III/IV	II
Husdyrproduksjon	X	II/VI/IV	V/X/IV	II/X/VI
Spørsmål om økonomi?	II/X	I/II/X/VI/IV	V/IV	II/VI
Spørsmål om markedsmuligheter?	II	II/VII/IV	V/IV	V/II/VI
Spørsmål om politiske forhold?	IX/X	II/X/IV	IX/X/IV	V/II
Spørsmål om idéologi	IX/X	II/IV	X/IV	IV/II

Romertallene under kolonnen "aktører i de geografiske områdene" korresponderer med aktørene listet opp i tabell 2.2: I. Kommunal landbruksforvaltning, II. LFR; økol. forsøksring, III. LFR; konv. forsøksring, IV. Produsentlag innenfor økologisk landbruk, V. FMLA, VI. Produksjonsveiledning melk, VII. Produksjonsveiledning kjøtt, VIII. Produksjonsveiledning frukt og grønnt, IX. Lokallag av NB og X. Lokallag av NBS. N = 30

Tabell 2.3 er dels et resultat av svar på spørsmål om hvilke temaområder våre informanter informerer om og dels et resultat av svar på spørsmål om hvilke temaområder våre informanter mener at andre aktører informerer om. Selv om vi ikke har intervjuet alle aktørene i alle kommunene, har vi likevel fått et inntrykk av hvem som informerer om hva.

2.2.2 Initiativfordeling mellom aktører og produsenter

Ovenfor har vi gitt en oversikt over hvilke aktører som informerer om økologisk landbruk så vel som hva de informerer om. I tabell 2.4 forsøker vi å vise hvem som tar initiativ når det gjelder informasjon om økologisk landbruk; produsent eller aktør.

Tabell 2.4: Oversikt over om det er aktør (A) og/eller produsent (P) som tar initiativ når produsent blir informert om økologisk landbruk

Aktør	Aktør eller produsent i de geografiske områdene							
	1		2		3		4	
	A	P	A	P	A	P	A	P
I. Landbrukskontor	Ss	S	Ss	S	Ss	S	Ss	S
II. Økol. forsøksring	Ng	So	Ng	So	Ng	So	Ng	So
III. Konv. forsøksring	Id	Id	Ng	Ng	Ng	Ng	Ss	Ng
IV. Økol. produsentlag	E	-	So	So	So	So	E	-
V. FMLA	O	O	Ss	Ng	Ss	Ng	Ss	Ng
VI. Prod.veileder melk	Id	Id	O	O	Id	Id	Ss	Ng
VII. Prod.veileder kjøtt	Ss	Ss	Ss	S	Id	Id	Ss	Ss
VIII. Prod.v. frukt/grønt	Ss	Ss	Id	Id	Ss	Ss	Ss	Ss
IX. Lokallag NB	Ss	Ss	Ss	Ss	O	Ng	Ss	Ss
X. Lokallag NBS	Ng	O	O	O	Ng	Ng	Ss	Ss

Tegnforklaring for initiativ: Ss (Svært sjelden), S (Sjelden), Ng (Noen ganger), O (Ofte) og So (Svært ofte). E = Eksisterer ikke slik aktør og Id = Ikke data. N=30

I den grad den kommunale landbruksforvaltningen informerer produsenter om økologisk landbruk er det altså på initiativ fra produsenter. De informerer da om regelverk og tilskuddsordninger. Vi ser at mønsteret over initiativfordelingen mellom landbrukskontor og LFR sine veiledningsmiljø innenfor økologisk landbruk på den ene siden og produsent på den andre siden er likeartet i de fire geografiske områdene. For LFR sine veiledningsmiljø innenfor konvensjonelt landbruk sitt vedkommende ser vi at den i område tre er noe mer aktiv når det gjelder å ta initiativ til informasjon om økologisk produksjon. Der det eksisterer produsentlag innenfor økologisk landbruk er initiativfordelingen mellom aktør og produsent ganske jevnt fordelt. Initiativ kommer fra begge parter. Når det gjelder FMLA ser vi at det i område én virker som om initiativet til informasjon kommer fra begge parter. For de andre FMLA sine vedkommende er det mest produsenter som tar initiativ, som da blir henvist til rette aktør, ofte forsøksringen eller produsentlaget innenfor økologisk landbruk. For produksjonsveiledningen innenfor melk, kjøtt, frukt og grønt er det få initiativ, utenom i område to der produksjonsveiledningen for melk merker seg ut. Samme mønster gjelder også for faglagene utenom i område tre der det virker som en har kommet godt i gang med å sette økologisk landbruk på dagsorden i lokallaget av NB.

Når det gjelder initiativ til møter, kurs og fagdager kommer det i hovedsak enten fra LFR sine veiledningsmiljø innenfor økologisk landbruk eller produsentlaget. I noen tilfeller tar FMLA initiativ til slike arrangement. Vårt funn er at en fra det konvensjonelle landbruksmiljøet ønsker å være med på slike arrangement, både fra produksjonsmiljøet og faglagene. Men det varierer om det økologiske landbruksmiljøet innbyr disse.

2.2.3 Kilder til informasjon om økologisk landbruk

Vi har nå sett litt på hvem som informerer om hva. I det følgende skal vi presentere hvor de ulike aktørene, henter informasjon om økologisk landbruk fra. Dette uttrykkes i tabell 2.5.

Tabell 2.5: Hvor ulike aktører henter informasjon om økologisk landbruk

Aktører	Antall svar
LFR sine veiledningsmiljø innenfor økologisk landbruk	22
Debio	21
Fylkesmannens landbruksavdeling (FMLA)	16
Landbruksdepartementet	15
LFR sine veiledningsmiljø innenfor konvensjonelt landbruk	14
NORSØK	12
Samvirkeorganisasjoner	12
Landbrukskontor	10
ØkoProdusentane	10
Faglag NB og NBS	9
Internett	7
Norsk økologisk landbrukslag (NØLL)	6
Regionalt økologisk landbrukslag	6
Statens landbrukstilsyn	4
Statens dyrehelsetilsyn	4
Norsk økologisk urtelag (NØU)	3
Statens næringsmiddeltilsyn	3
Andre (utlandet og regnskapslag)	2
Fylkesmannens miljøvernnavdeling	1
Biologisk-dynamisk forening (BDF)	0

N= 30. Samlet antall svar fra repondentene, sortert etter synkende rekkefølge.

Tabellen rangerer de aktører som våre respondenter mener betyr noe når det gjelder informasjon om økologisk landbruk. På bakgrunn av det våre informanter uttrykte, er det grunn til å skille mellom informasjon angående forvaltningsspørsmål og informasjon angående faglige spørsmål. Mens det først og fremst er Debio, FMLA, Landbruksdepartementet og landbrukskontorene som oppfattes å være informasjonskilde i forvaltningsspørsmål, det vil si i spørsmål om regelverk og tilskuddsordninger, er det LFR, NORSØK og samvirkeorganisasjoner som oppfattes å være informasjonskilde i faglige spørsmål som agronomi, produksjonsteknikk og økonomi.

2.2.4 Kvalitet på informasjon om økologisk landbruk

Et flertall av dem vi intervjuet mente at kvaliteten på den informasjonen de spør etter og/eller mottar er god. Likevel pekte flere på behovet for å utvikle informasjonsmaterieell som har høyere presisjonsnivå enn dagens, i forhold til ulike produksjoner og i forhold til ulike nivå i verdikjeden. Dette behovet vil for eksempel si at en produsent som driver grønnsaksproduksjon kan få tilgang på den informasjonen han eller hun oppfatter som relevant i forhold til å utvikle sin produksjon, både hvilke krav som stilles gjennom regelverk, men også ulike agronomiske tema som går i dybden.

Flere av dem vi har intervjuet mente det overfor det konvensjonelle landbruksmiljøet er behov for å utarbeide informasjonsmaterieell som formidler eksempler fra gårder som har lagt om til økologisk produksjon, både hva angår økonomiske resultat og agronomiske og produksjonstekniske forhold, og at informasjonen gis ut i landbrukets egne blader.

2.2.5 Organisering av informasjon om økologisk landbruk

På spørsmål som vi stilte til våre informanter om det burde være en aktør som hadde ansvaret for å samordne og koordinere all informasjon som angår økologisk landbruk, det vil si en på regionalplan og en på nasjonalplan svarte de fleste av våre informanter at det kunne være nyttig og ønskelig. På regionalt plan ble følgende aktører oftest nevnt: **FMLA og LFR sine veiledningsmiljø innenfor økologisk landbruk**. På nasjonalt plan ble disse aktører oftest nevnt: **Ny organisasjon innenfor økologisk landbruk⁶, NORSØK og Landbruksdepartementet**. Flere av dem som mente at det burde være en aktør som ble tildelt en slik samordnings- og koordineringsoppgave, tok likevel ikke stilling til hvilken aktør det burde være.

2.2.6 Samarbeid

Vi finner at det økologiske landbruksmiljøet samarbeider på tvers av geografiske områder. For eksempel samarbeider LFR sine veiledningsmiljø innenfor økologisk landbruk i naboområder med hverandre, blant annet om studieturer, møter, markdager o. a.

Mer formelt samarbeid finner vi også organisert under prosjektarbeid og faste møter.

Samarbeid fremmes også gjennom at vi enkelte steder finner vi fysisk samlokalisering av ulike organisasjoner.

Vi finner at det på nåværende utviklingsstadium for økologisk landbruk er samarbeid innenfor økologisk landbruk i stor grad personavhengig. Personlig innstilling til økologisk landbruk spiller stor rolle for at organisasjoner blir engasjert i samarbeid.

⁶ For mer om Ny organisasjon innenfor økologisk landbruk henviser vi til Arbeidsgruppen for organisering av økologisk landbruk (1999)

2.3 Presentasjon av statistisk datamateriale

Fra tidligere omtalte undersøkelse ved SFB har vi innhentet data som kan gi oss forståelse dels for produsentenes oppfatninger om økologisk landbruk, dels i forhold til kontakten mellom produsenter og ulike aktører. Med dette datamaterialet kan vi si noe mer enn det som gjelder for vårt eget datamateriale.

2.3.1 Begrunnelser for og mot å drive økologisk landbruk

Først skal vi sammenstille hvordan økologiske produsenter begrunner det å drive økologisk med hvilke begrunnelser produsenter innenfor konvensjonelt landbruk oppgir som hinder for å legge om til økologisk drift. I tabell 2.6 er det listet opp betydningen av ulike faktorer for hvorfor produsenter driver økologisk landbruksproduksjon.

Tabell 2.6: Ulike faktorerens betydning for at produsenter driver økologisk landbruk

Faktorer	Gjennomsnitt
Ønske om å produsere sunn og naturlig mat	1,5
Hensynet til naturmiljøet	1,6
Ønske om å produsere mat på en mest mulig bærekraftig måte	1,6
Hensynet til arbeidsmiljø på gården og helse	1,9
Hensynet til husdyrenes velferd	1,9
Mer meningsfylte agronomiske utfordringer enn ved konvensjonell drift	1,9
Uenig i utviklingen innenfor det konvensjonelle landbruket	2,0
Hensynet til forbrukernes helse	2,0
Solidaritet med verdens fattige	2,5
Økt aksept fra samfunnet	2,5
Utsikter til en bedre økonomi	2,9

Respondentene (N = 405) kunne sette et kryss på hver linje under skalaen: meget stor, stor, liten og meget liten betydning. Gjennomsnitt uttrykker den samlede skåren på hver linje fra hele universet, med 1 = meget stor betydning til 4 = meget liten betydning. N = 405

For produsenter som driver økologisk produksjon er hensynet til å produsere sunn og naturlig mat, hensynet til naturmiljøet og hensynet til bærekraftig matproduksjon de viktigste verdier som ligger til grunn for deres produksjon. Minst viktig er utsikten til en bedre økonomi.

Tilsvarende som forrige tabell lister tabell 2.7 opp betydningen av ulike faktorer for hvorfor produsenter ikke driver økologisk landbruksproduksjon.

Tabell 2.7: Begrunnelser for hvorfor produsenter ikke driver økologisk produksjon

Faktorer	%	N
Økologisk drift krever for mye arbeid	22,1	(177)
Usikker økonomi	21,7	(174)
Har ingen interesse for økologisk landbruk	10,1	(81)
Mangler faglig miljø	9,4	(75)
Markedet er for lite	7,4	(60)
Mangler organisk gjødsel	6,4	(51)
Har for dårlig jordsmonn	6,4	(51)
Mangler kvalifiserte rådgivere	4,8	(39)
Manglende avsetningsmuligheter	4,8	(39)
Andre grunner	4,1	(33)
Kvaliteten på økologiske produkt er for dårlig	2,8	(24)
Totalt (% / N)	100,0	(801)

Spørsmål kun stilt til produsenter innenfor konvensjonelt landbruk. Respondentene hadde anledning til å sette tre kryss, uten rangering. Prosent og (N). N = 267.

Tabell 2.7 viser oss at faktorer som økologisk drift krever for mye arbeid og usikker økonomi utgjør hovedbegrunnelser for at produsenter ikke legger om til økologisk produksjon. Tabellene 2.6 og 2.7 demonstrerer for oss at ulike opplevelsesfaktorer ved økologisk landbruk gjøres gjeldende avhengig av om man driver økologisk produksjon eller konvensjonell produksjon. Mens den økonomiske faktoren ikke rangres særlig høyt i forhold til andre faktorer hos produsenter som driver økologisk, rangeres den altså høyt hos de som ikke driver økologisk produksjon.

2.3.2 Informasjonskilder for økologisk landbruk

Her skal vi presentere de kilder som produsenter innenfor konvensjonelt landbruk og produsenter innenfor økologiske landbruk oppfatter informerer om økologisk landbruk. Under punkt 2.1.3 i tabell 2.5 presenterte vi vårt eget datamateriale over dette der et fåtall av dem vi intervjuet selv var produsenter. Tabell 2.8 viser oss med grunnlag i et bredere datamateriale enn det vi presenterte tidligere, oversikt over kilder til informasjon om økologisk landbruk.

Tabell 2.8: Oppfatninger blant produsenter om ulike informasjonskilders betydning når det gjelder informasjon om økologisk landbruk

Informasjonskilder	Betydning	
	Produsent; økol. landbruk	Produsent; konv. landbruk
Gjennom økologisk landbruksskole/økolinje på vanlig landbruksskole	3,3% 13	2,4% 8
Gjennom ett eller flere kurs om økologisk landbruk	29% 115	3,2% 11
Fra praksisopphold på økologisk drevet gård	3,0% 12	0,5% 2
Gjennom økologisk forsøksring	15,5% 62	3,2% 11
Gjennom faglige møter og studiesirkler	8,5% 34	12,1% 41
Fra en eller flere bønder som driver økologisk	7,5% 30	14,7% 50
Fra naboer som driver økologisk	1,8% 7	5,8% 20
Fra venner	3,5% 14	5,5% 19
Fra bøker og tidsskrifter	17,8% 71	27,9% 95
Fra aviser og TV	1,8% 7	9,7% 33
Annet	8,0% 32	0,9% 3
Har liten eller ingen kjennskap til økologisk landbruk	0,3% 1	13,8% 47
Totalt (N)	100,0% 398	100,0% 340

Pearson χ^2 230,38 19 frihetsgrader Sig (tosidig) 0,000. N = 820

Tabellen over bekrefter vårt funn vist i tabell 2.5 om at LFR sine veiledningsmiljø innenfor økologisk landbruk spiller en stor rolle som informasjonskilde. Den høye skåren for "kurs om økologisk landbruk" faller sammen med vårt inntrykk av at kurs, fagmøter og markdager om økologisk landbruk, ofte arrangert av forsøksringene og/eller produsentlag innenfor økologisk landbruk, spiller en stor rolle når det gjelder informasjon om økologisk landbruk.

2.3.3 Medlemskap i organisasjoner

Organisasjonene i landbruket er mange, ikke minst innenfor økologisk landbruk. I tabell 2.9 presenteres hvilke organisasjoner produsenter er medlem i.

Tabell 2.9: Medlemskap i organisasjoner blant produsenter

Organisasjon	Driftsform		Total
	Økol.	Konv.	
Medlemskap i Norges Bondelag	41% 148	59% 213	100% 361
Medlemskap i Norsk Bonde- og Småbr.lag	77% 126	23% 38	100% 164
Medlemskap i Skogeierlaget	52% 195	48% 179	100% 374
Medlemskap i Sau- og geiteavlslaget	58% 125	42% 91	100% 216
Medlemskap i Meierisamvirket	51% 153	49% 149	100% 302
Medlemskap i Kjøttssamvirket	55% 267	45% 221	100% 488
Medlemskap i Prior Norge	56% 9	44% 7	100% 16
Medlemskap i andre samvirkeorganisasjoner	52% 76	48% 71	100% 147
Medlemskap i Norsk økologisk landbrukslag	98% 157	2% 4	100% 161
Medlemskap i Biologisk – dynamisk Forening	100% 15		100% 15
Medlemskap i Norsk Økologisk Urtelag	98% 58	2% 1	100% 59
Medlemskap i Andre organisasjoner	81% 139	19% 33	100% 172
Medlemskap i Landbrukshelsen	57% 39	43% 30	100% 69
Medlemskap i Annen bedriftshelsetjeneste	39% 17	61% 27	100% 44

N = 820

Utenom for de økologiske organisasjonene er medlemsskapsprofilen ganske lik mellom produsenter innenfor økologisk og konvensjonelt landbruk. Det er vanlig for produsenter å være medlem i flere organisasjoner.

2.3.4 Kontakt mellom produsent og veileder

I tabell 2.10 presenteres produsentens kontakt med veileder innenfor konvensjonelt landbruk og veilder innenfor økologisk landbruk.

Tabell 2.10: Produsenters kontakt med veileder fra LFR sine veiledningsmiljø innenfor økologisk og konvensjonelt landbruk i løpet av de to siste årene

	Driftsform		Total
	Økol.	Konv.	
Veileder i økologisk landbruk	96% 43% 175	4% 2% 7	100% 182
Veileder i konvensjonelt landbruk	14% 9% 38	85% 61% 224	100% 262
Veileder i økologisk landbruk og veileder i konvensjonelt landbruk	93% 29% 118	7% 3% 9	100% 127
Ingen kontakt med landbruksveileder	39% 19% 80	61% 34% 124	100% 204
	411	364	775
	100%	100%	

Pearson χ^2 388,74, 3 frihetsgrad, Sig (tosidig) 0,000. N = 775

Tabellen viser at produsenter som driver økologisk produksjon har større kontakt med veileder innenfor økologisk landbruk enn med veilder innenfor konvensjonelt landbruk og at kontaktmønsteret stort sett er tilsvarende omvendt for produsenter innenfor konvensjoelt landbruk. Likevel ikke helt, for tabellen viser oss at det er færre produsenter innenfor konvensjonelt landbruk som har kontakt med veileder i økologisk landbruk enn det er produsenter innenfor økologisk landbruk som har kontakt med veilder i konvensjonelt landbruk. Vi finner også at en større andel av produsenter innenfor økologisk landbruk er medlem i en forsøksring enn tilfellet er for produsenter innenfor konvensjonelt landbruk.

Tabell 2.11: Oversikt over medlemskap i forsøkringsordningen blant produsenter

	Driftsform		Total
	Økol.	Konv.	
LFR; økologisk forsøksring	97% 36% 150	3% 1% 4	100% 154
LFR; konvensjonell forsøksring	23% 11% 45	77% 43% 155	100% 200
Både en økologisk og en konvensjonell forsøksring	97% 23% 94	3% 1% 3	100% 97
Ikke medlem i noen forsøksring	39% 30% 126	61% 55% 197	100% 323
	415 100%	359 100%	774

Pearson χ^2 297,399, 3 frihetsgrad, Sig (to-sidig) 0,000. N = 774

3. Drøfting

I dette kapitlet skal vi drøfte data som vi presenterte i forrige kapittel og vurdere en del sider ved samordning og effektivisering av informasjon om økologisk landbruk overfor produsenter. Vi gir i liten grad en teoretisk-vitenskapelig drøfting.

Under avsnitt 1.4 som omhandler begrepsrammen for undersøkelsen gjorde vi gjeldende at informasjon, kunnskap og endring er tre begreper som er forbundet og at et særlig viktig trekk ved informasjon for å oppnå endring i mottakers oppfatninger og atferd, er at informasjonen har karakter av å være legitim. I tillegg gjorde vi gjeldene at trekk ved organisasjoner i seg selv kan være et viktig grunnlag for å legitimere den informasjonen som utgis, noe som kan ha konsekvens for den mottakelsen en gitt type informasjon får.

I det følgende skal vi først ta for oss ulike typer informasjonsmaterieell rettet til produsenter, for deretter å ta for oss ulike aktører som informerer produsenter om økologisk landbruk.

3.1 Informasjonsmaterieell

Når vi taler om informasjonsmaterieell, er det minst to variabler å forholde seg til, nemlig målgruppe og område. Når det gjelder målgruppe, kan vi identifisere to nivå, nemlig: I) produsenter og II) aktører som skal informere produsenter. Når det gjelder produsenter tenker vi oss at det er tre hovedgrupper: 1) Produsenter som ikke har startet omlegging til økologisk drift, 2) Produsenter som har startet omlegging og 3) Produsenter som lenge har drevet økologisk produksjon. Når det gjelder aktører som skal informere produsenter, er det to nivåer av aktører; de som er lokale/regionale og de som er nasjonale. Når det gjelder område, finner vi det naturlig å dele inn informasjonsmaterieell om økologisk landbruk overfor produsenter i tre områder: 1) Regelverk og tilskudd, 2) Agronomi, produksjonsteknikk og økonomi og 3) Foredling, omsetning og marked. Disse områdene må igjen deles inn i de forskjellige produksjonsformer, for eksempel som følger: a) Grønt, frukt og bær, b) Urter, c) Korn, d) Kjøtt, e) Melk og f) Hvitt kjøtt og egg.

En bør vurdere å gjennomføre en survey-undersøkelse over ulike produsentgrupper og aktørers behov når det gjelder informasjon og informasjonsmateriell om økologisk landbruk. Undersøkelsen bør også måle normer, verdier og situasjonsoppfatninger hos respondentene. Resultatene av en slik undersøkelse vil kunne gi forholdsvis presise svar i forhold til det å utvikle informasjonstrategier og –materiell som har høy relevans overfor ulike grupper.

Kjennetegn ved aktøren kan legitimere budskapet som formidles. Dette impliserer at for eksempel en artikkel om økologisk landbruk trykkes i Norsk Landbruk, vekker tillit og interesse og når mange i det konvensjonelle landbruksmiljøet, mer enn om den samme artikkelen står skrevet i et tidsskrift som ikke er kjent for det konvensjonelle landbruksmiljøet. Dette poeng er særlig relevant for å nå ut med informasjon til produsenter som ikke har startet omlegging til økologisk landbruk. Vårt datamateriale taler for at innholdet i slike artikler bør være relevant i forhold til å svare på og rede ut økonomiske, agronomiske og produksjonstekniske sider ved økologisk landbruk. Det er samtidig meget viktig at artikler om økologisk landbruk i tidsskrift og andre media som ikke utgis av det økologiske landbruksmiljøet blir kvalitetssikret.

Når dette er uttrykt, er det trolig slik at produsenter innenfor økologisk landbruk har størst tillit til informasjon som kommer fra økologiske aktører.

3.2 Internett

Våre data forteller oss at Internett ikke er en ubetydelig kilde til informasjon om økologisk landbruk. De som svarte at Internett er betydningsfullt, mener samtidig at Internett kommer til å bli mer og mer betydningsfullt framover. Vår generelle antakelse er at Internett, innenfor landbruket som tilfellet er innenfor samfunnet for øvrig, vil bli viktigere og viktigere som informasjonskanal. Produsenter og aktører innenfor økologisk landbruk vil som alle andre i vårt informasjonssamfunn måtte forholde seg til å ta i bruk denne nye informasjonskanalen. Det er derfor liten grunn til å ikke være førende og utnytte de muligheter denne informasjonskanalen gir det økologiske landbruket for å informere.

I langstrakt land med små produsentmiljø og med variert produksjon, er det utfordrende å bygge gode og rasjonelle informasjonskanaler. Med behov for spesifikk og presis informasjon tilstede, burde IT-teknologi være ideell å bruke, både i form av en øko-web, men også i form av den interaktive muligheten med elektronisk klasserom.

3.3 Aktører som informerer om økologisk landbruk

I gjennomgangen i forrige kapittel fant vi at følgende aktører på lokal-/regionalnivå informerer om økologisk landbruk til produsenter: 1) LFR sine veiledningsmiljø innenfor

økologisk landbruk, 2) Produsentlag innenfor økologisk landbruk (der det eksisterer slike) og 3) FMLA. Andre aktører som den kommunale landbruksforvaltningen, LFR sine veiledningsmiljø innenfor konvensjonelt landbruk, produksjonsveiledning innenfor melk, kjøtt, egg, frukt og grønt, lokallag av NB og av NBS informerer med noen enkelte unntak lite eller ingenting.

På nasjonalt nivå, da særlig overfor lokale og regionale aktører er det Debio, Landbruksdepartementet, NORSØK, samvirkeorganisasjoner og ØkoProdusentane⁷ som er informasjonskilde. Debio og NORSØK informerer også i visse tilfeller produsenter direkte.

Våre data viser også at det i sum er produsentene selv som tar initiativ til å skaffe seg informasjon om økologisk landbruk, og at aktører utenom produsentlagene innenfor økologisk landbruk i liten grad tar initiativ til å informere produsenter om økologisk landbruk.

3.3.1 Informasjon overfor produsenter

Som følge av de funn vi har gjort i forhold til temaområder og ulike aktørers arbeidsområder, mener vi det både er relevant og fruktbart å skille mellom tre temaområder det informeres om innenfor økologisk landbruk. Det første området er regelverk og tilskuddsordninger som vi mener det er naturlig å sammenholde både fordi offentlig landbrukspolitikk gjør det og fordi forvaltningsoppgaver i forhold til dette er samlet hos en aktør på lokalplanet. Det andre området er agronomi, produksjonsteknikk og økonomi som består av tre under-områder som er sammenvevet for produsentene. Her har vi også aktører på lokalplanet som har arbeidsoppgaver. Det tredje informasjonsområdet er foredling, omsetning og marked som er et temaområde som det virker å være spesielt store utfordringer i forhold til når det gjelder norsk økologisk landbruk. Markedet for økologisk produserte matvarer er lite og trenger å drives fram. Dette trenger produsentene informasjon om.

Vi skal nå gå over til å drøfte disse tre temaområdene i forhold til de arbeidsområder og -oppgaver ulike aktører har på lokalnivået overfor produsenter.

3.3.1.1 Landbruksforvaltningen i kommunen

Kommunal virksomhet er regulert av ulike særlover og kommuneloven. Når det gjelder landbruk, heter det:

"Kommunen har ansvar for handsaminga av landbrukssaker. Departementet kan gi nærare føresegner om handsaming av statlige landbrukssaker ... og gi kommunen myndigheit til å gi fråsegner og ta avgjerd i visse saker." (Jordlova 1995: §3)

Den ytre landbruksforvaltningen har opp gjennom historien hatt ulike tilknytningspunkt i offentlig forvaltning. I 1994 ble ytre landbruksforvaltning ("Landbrukskontorene") overført

⁷ ØkoProdusentane er trolig en viktig kilde til informasjon overfor produsenter, men noe vi på grunn av datagrunnlaget ikke har kunnet fange opp i vår utredning.

fra staten til kommunene, med de implikasjoner dette har for statlig instruksjonsmyndighet i forhold til behandlingen av landbrukssaker på lokalt nivå. Likevel kan Landbruksdepartementet med hjemmel i jordlova pålegge kommunene visse oppgaver. I tillegg er det rimelig at også økologisk landbruk nyter godt av de årlige overføringene kommunene får for arbeidet med landbrukssaker.

Gjennomgangen i forrige kapittel viser at den kommunale landbruksforvaltningen i liten grad informerer produsenter om økologisk landbruk. På bakgrunn av at kommunen er førsteinstans når det gjelder saksbehandling for årlige søknader om produksjonstillegg fra produsenter, er den en viktig aktør når det gjelder saksbehandling i forhold til regelverk og tilskuddsordninger i landbruket. I dette ligger at kommunen behandler søknader om tilskudd til økologisk drift, noe som igjen forutsetter at kommunene må være i besittelse av kunnskap om regelverk og tilskuddsordninger for økologisk landbruk. For det økologiske landbrukets framtid er det trolig avgjørende at kommunene blir engasjert i å ta sin del av arbeidet og går aktivt ut i ulike sammenhenger og informerer produsenter om regelverk og tilskuddsordninger innenfor økologisk landbruk, og videreformidler produsenter til rette aktører avhengig av hvilke spørsmål de har.

Støtte for dette har vi blant annet fra deler av samfunnsforskningen som er gjort innenfor landbrukssektoren, der en har funnet at den ytre landbruksforvaltningen (i dag den kommunale landbruksforvaltningen) har stor grad av legitimitet blant produsenter (Sogn 1997). Dette har å gjøre med den lange historien den har som veiledningsapparat og produsentenes "hjelpere" i produksjonstekniske spørsmål. Til tross for endringene av organisasjonsmessig og oppgavemessig art, som blant annet har ført til mindre produksjonsteknisk veiledning fra deres side, opprettholdes oppfatningen blant produsenter om at det er en legitim instans. Dette gjelder for eksempel i forhold til de oppgaver de har som instans for saksbehandling og kontroll i forhold til produksjonstillegg i landbruket. Det at den kommunale landbruksforvaltningen har en slik legitimitet blant produsentene, gir i utgangspunktet den informasjonen dette kontoret gir ut, stor positiv verdi.

Det at den kommunale landbruksforvaltningen står nær produsentene betyr at de tilhører samme fellesskap av normer, verdier og situasjonsoppfatninger som produsentene. Dette mener vi kan forklare en del av den lave aktiviteten vi finner ved denne instansen i forhold til arbeidet med økologisk landbruk. Fordi verdier, normer og situasjonsoppfatninger i det konvensjonelle landbruksmiljøet på en del områder kan være ulike de i det økologiske landbruksmiljøet, står en overfor utfordringer i forhold til å oppnå endring i den kommunale landbruksforvaltningen. Det er trolig en kombinasjon av opplæring, samarbeid, legale og økonomiske virkemidler som skal til for å oppnå effekter i forhold til arbeidet med økologisk landbruk ved landbrukskontorene. Om landbrukskontorene øker aktiviteten i arbeidet med økologisk landbruk, tror vi ikke det vil ha negativ effekt utad i forhold til produsentene, for eksempel med lavere grad av legitimitet som følge.

3.3.1.2 LFR sine veiledningsmiljø innenfor økologisk landbruk

LFR sine veiledningsmiljø innenfor økologisk landbruk er en del av Landbrukets forsøksringer (LFR) som er et organisasjonsmessig fellesorgan for forsøksringene i Norge. LFR har som oppgave

"... å gi rådgivning innen alle former for planteproduksjon, basert på lokale forsøk. En rekke ringer gir også tilbud innen driftsøkonomisk og driftsteknisk rådgivning..." (LFR 2000).

LFR består av 107 forsøksringer, 28.000 medlemmer, 250 ansatte rådgivere hvorav 190 er ringlederstillinger. 12-14 årsverk av disse er ringledere innenfor økologisk landbruk, og stillingene er dels knyttet til egne forsøksringer innenfor økologisk landbruk eller til fagavdelinger i forsøksringer innenfor konvensjonelt landbruk. Flere av ringlederne innenfor økologisk landbruk har delt stilling slik at de dels arbeider som veileder innenfor økologisk og dels innenfor konvensjonelt landbruk.

Utviklingen innenfor LFR og behovet for produksjonsteknisk veiledning er en følge av at norske landbruksmyndigheter har gått inn for at *"... produksjonsteknisk rådgjeving vil i større grad bli teke over av organisasjonane i landbruket."* (St.meld. nr. 40 1991-92:10). Utviklingen av LFR er slik sett en naturlig følge av nedbyggingen av den ytre landbruksforvaltningen sin lange tradisjon som produksjonsteknisk veiledningsinstans.

En viktig del av finansieringen av LFR kommer fra overføringer over jordbruksavtalen etter en medlemsantallsnøkkel. Dette rammetilskuddet er den største delfinansieringen. Annen finansiering kommer fra medlemmene, kommunene o. a. Statlig tilskudd er regulert av "Forskrift om tilskott til forsøksringene" (Landbruksdepartementet 1994c) som forutsetter at forsøksringene arbeider for å

"... å klårlegge praktiske spørsmål til nytte for den einskilde brukar og for distriktet som ringen arbeider i, arbeide for ei god og ressursriktig drift på bruka og fremje det faglige miljøet i distriktet. ... Forsøksringen skal løyse oppgåvene først og fremst gjennom forsøk, opplysning, rådgjeving, prøvetaking og registreringar. ... Forsøksringane skal også samarbeide med andre som driv forskning innanfor landbruket..." (Landbruksdepartementet, 1994c:§ 1)

Vårt arbeid så vel som en del undersøkelser som er gjennomført (Nyland 1998 og NLH 1999) viser at LFR sine veiledningsmiljø innenfor økologisk landbruk har spilt og spiller stadig en viktig rolle med å drive fram økologisk landbruk i Norge.⁸ Våre tall viser at det prosentvis er flere produsenter innenfor økologisk landbruk som er medlem i en forsøksring enn tilfellet er for produsenter innenfor konvensjonelt landbruk.⁹ Vi tolker dette som at produsenter innenfor økologisk landbruk, i større grad enn andre, søker agronomisk, produksjonsteknisk og økonomisk veiledning for sin produksjon. Skal norsk landbruk utvikles i retning av mer økologisk produksjon, bør det derfor være et apparat som både har kapasitet og kunnskap til å fylle behovet for veiledning.

Vi har studert finansieringsstrukturen til LFR og medlemsringene, og funnet at det økonomiske grunnlaget basert på medlemskontingent og offentlige overføringer avhengig av/bundet til medlemsantall, kan innebære at det økologiske veiledningstilbudet blir "hengende" i etterkant av utviklingen av økologisk landbruksproduksjon. Ansatte i LFR er, slik denne strukturen virker i dag, for en stor del forpliktet til arbeid overfor sine medlemmer, og kan dermed i for liten grad informere om økologisk landbruk overfor produsenter som ikke

⁸ Organisasjoner som Biologisk-dynamisk forening, Norsk økologisk landbrukslag, ØkoProdusentane, Norsk økologisk urtelag og de regionale produsentlagene innenfor økologisk landbruk spiller naturligvis også en viktig rolle i denne sammenheng.

⁹ Dette funn taler for at økt omfang av økologisk landbruk akkumulerer medlemmer i LFR.

driver økologisk produksjon. Vi vet ikke sikkert i hvilken grad veiledere innenfor konvensjonelt landbruk i dag foreslår økologiske løsninger, men generelt antar vi at det mangler tilstrekkelig kompetanse om økologisk drift i mange miljøer. Vi antar videre at verdier, normer og situasjonsoppfatninger som ansatte har gjør det mindre naturlig å foreslå økologiske løsninger.

Ordningen med gratis førsteråd har muliggjort informasjonsarbeid overfor nye grupper produsenter, fordi ordningen er finansiert i form av øremerkede midler. Likevel uttrykker våre informanter at de i liten grad selv er de første til å ta initiativ til å gi gratis førsteråd. Henvendelsene kommer først til dem, enten fra produsenter direkte eller via en av LFR sine veiledningsmiljø innenfor konvensjonelt landbruk.

For å nå de mål som er fastsatt for økologisk landbruk, mener vi at finansieringsstrukturen til LFR i noen grad bør endres slik at veiledere kan gå mer aktivt ut med informasjon om økologisk landbruk. Dette for at produsenter som ikke selv etterspør økologiske løsninger, i større grad enn tilfellet ser ut til å være i dag, får foreslått økologiske produksjonsløsninger når dette er faglig relevant. Dette krever igjen at veiledere har kompetanse på dette området. Det bør derfor etableres finansieringsordninger slik at LFR kan øke initiativet til å informere om økologisk landbruk og få økt kompetansen ytterligere innenfor økologisk landbruk.

Foran en oppbygning av økologisk landbruk i Norge, vil etterspørselen etter kompetanse innenfor planteproduksjon så vel som innenfor andre produksjonsområder øke betraktelig. Dette bør veiledningsapparatet være forberedt på.

Omsetningsapparatet for økologiske produserte matvarer har til nå vært mangelfullt, og noen av LFR sine veiledningsmiljø innenfor økologisk landbruk har derfor engasjert seg i prosjekt innenfor omsetning.¹⁰ Dette har vært naturlig fordi det økologiske landbruksmiljøet er forholdsvis lite. Samtidig viser dette oss at "det er få som må ta seg av mye". I en oppbygningsfase av økologisk landbruk har dette kanskje vært nødvendig. Likevel mener vi denne typen engasjement i for stor grad tar oppmerksomheten til LFR sine veiledningsmiljø innenfor økologisk landbruksproduksjon bort fra veiledningsarbeidet - som det allerede er knappe faglige ressurser til. På bakgrunn av de retningslinjer som det er henvist til ovenfor, har forsøksringene satt seg fore i hovedsak å arbeide i forhold til agronomi, produksjonsteknikk og økonomi innenfor planteproduksjon. For å verne om kvaliteten på veiledningen og styrke denne, bør forsøksringene konsentrere seg om dette, og ikke bruke tid på prosjektarbeid knyttet til omsetning av økologiske produkter.¹¹

3.3.1.3 Grossistledd innenfor frukt- og grøntsektoren

Frukt og grønt plasserer seg innenfor planteproduksjon og er således omfattet av LFR sitt arbeidsfelt. Grossistleddene for frukt og grønt har likevel egne produksjonsveiledere som står i kontakt med produsenter. Ders hovedoppgave er å sikre tilgang på tilstrekkelige mengder og

¹⁰ Dette viser oss at økologisk produserte matvarer ikke umiddelbart har lar seg kooptere inn i den tradisjonelle matvaredistribusjonen. På produsentnivå har man dermed blitt tvunget til å finne omsetningsløsninger for de varene som produseres.

¹¹ Bare der LFR sine veiledningsmiljø innenfor økologisk landbruk er involvert i prosjekter knyttet til omsetning av økologiske produkter eller der det ikke er andre til å ta seg av dette anbefales det likevel at disse miljøene inntil videre fortsetter med det arbeidsfeltet som en del av sine oppgaver.

tilfredsstillende kvalitet på de ulike vareslagene ved at det blir tegnet kontrakter mellom produsentene og grossistleddet.

Produksjon og omsetning av frukt og grønt er organisert rundt Norges frukt A/S, BAMA-Gruppen A/S og NKL¹². I Norge har utviklingen i løpet av de siste 10-20 årene gått mer og mer i retning av kontrakt dyrkning.

De produksjonsveilederne vi har snakket med var ikke engasjert i økologisk landbruk og i liten grad orientert om denne produksjonsformen, ei heller hadde de landbruksfaglig utdanning. Vi mener det må være et viktig ledd i den totale oppbygningen av økologisk landbruk at denne gruppen veiledere, i større grad enn tilfellet er i dag, er faglig forberedt på å møte en utvikling der det etableres et marked for økologiske produserte matvarer.

3.3.1.4 Norsk landbrukssamvirke

Norsk landbrukssamvirke er eier av en betydelig del av foredlings- og næringsmiddelindustrien i Norge (TINE Norske Meierier BA, Norsk Kjøttssamvirke BA, Prior Norge og deler av norsk frukt- og grøntsektor), og er gitt en sentral rolle for å gjennomføre offentlig landbrukspolitikk (St.meld. nr. 19 (1999-2000). Videre har landbrukssamvirket "... *et særskilt ansvar og myndighet i forvaltningen av markedsordningene, for å balansere tilbudt produksjonsvolum og etterspørselen i markedet.*" (ibid.)

Vi har ovenfor henvist til at det i mange år har vært offentlig politikk i Norge at produksjonsteknisk rådgivning skal gis av organisasjonene i landbruket. (St.meld. nr. 40 1991-92:10). Dette gjelder også for samvirkeorganisasjonene som har et godt utbygd veiledningsapparat i Norge. Samvirke har således viktige oppgaver som produsentenes veileder i agronomi, produksjonsteknikk og økonomi innenfor husdyrproduksjon.

Fra våre intervjuer med ansatte i landbrukssamvirket, fikk vi ulike svar med hensyn til om man oppfatter det som sin oppgave å informere produsenter om økologisk landbruk eller ikke. Oppgaven landbrukssamvirket er gitt med å balansere tilbudt produksjonsvolum og etterspørselen i markedet og arbeidet med produksjonsveiledning overfor produsentene, henger nøye sammen. Fordi det er offentlig vedtatt politikk å øke innslaget av økologisk landbruk i norsk landbruk, bør landbrukssamvirket ta sin del av oppgaven med å informere om økologisk landbruk, ikke bare som svar på allerede igangsatt produksjon, men for selv å være med på å fremme produksjonen.

Med den posisjonen norsk landbrukssamvirke har som viktig aktør for å gjennomføre norsk landbrukspolitikk, har det en meget viktig oppgave og kanskje en avgjørende posisjon i forhold til utviklingen av økologisk landbruk i Norge. Denne posisjonen konstitueres som følge av det offentlige myndigheter har uttrykt er forutsetningen for å nå målsetningen om at ti prosent norsk landbruksareal skal være økologisk innen 2010, nemlig at det er en god utvikling på markedssiden (St.meld. nr. 19 1999-2000 og Innst. S. nr. 167 1999-2000). I og med at norsk landbrukssamvirke er gitt oppgaven med å balansere tilbudt produksjonsvolum og etterspørselen i markedet, peker vi på at utviklingen for økologisk landbruk i stor grad avhenger av landbrukssamvirket.

¹² NKL (Norges Kooperative Landsforening).

3.3.1.5 Ny organisasjon innenfor økologisk landbruk m/produsentlag

NØLL, ØkoProdusentane og Norsk Økologisk Urtelag har startet en prosess med å slå seg sammen til en organisasjon (Arbeidsgruppen for organisering av økologisk landbruk 1999). I tillegg til arbeidet disse organisasjonene gjør, blant annet med å være en pådriver overfor foredlings-, markeds- og omsetningssiden og informere produsenter om dette, er det etter hvert flere regionale produsentlag som også arbeider med slike oppgaver. Det ligger i planene at disse regionale lagene skal tilslutte seg Den nye organisasjonen (*ibid.*). I denne utredningen uttaler vi oss ut fra at vi forutsetter at det lykkes denne delen av det økologiske landbruksmiljøet i Norge å reorganisere seg.

Det viser seg at det tradisjonelle foredlings- og omsetningsapparatet ikke uten forbehold og hindringer tar seg av å omsette økologiske produserte produkter. Dette har den konsekvens at arbeidet med å utvikle økologisk landbruk i Norge blant annet krever en utvikling på markedssiden når det gjelder foredling og omsetning av økologiske matvarer. I tillegg er det viktig å informere om ulike løsninger og formidle kontakter mellom produsent og foredler/markedsledd når det gjelder avsetning på økologisk produserte matvarer. Den nye organisasjonen innenfor økologisk landbruk kan få en stor og viktig oppgave her.

I to av områdene vi har gjennomført intervjuer var det etablert produsentlag innenfor økologisk landbruk. På forholdsvis kort tid hadde de funnet sin plass med blant annet arbeidsoppgaver innenfor foredling, omsetning og marked for økologisk produserte varer. Et sentralt kjennetegn er deres utadrettede virksomhet i form av informasjon, både overfor produsenter, foredlingsapparat, omsetningsledd og markedsaktører. Vi mener dette arbeidet, som ulike steder i landet dels gjøres av disse lagene, dels i regi av FMLA, dels i regi av LFR sine veiledningsmiljø innenfor økologisk landbruk, bør overføres til Den nye organisasjonen med sine 7 regioner slik at hele landet dekkes med slike produsentlag. Dette er i tråd med nevnte innstilling til organisering av økologisk landbruk (*ibid.*).

3.3.1.6 Faglag innenfor landbruket

De etablerte faglagene innenfor norsk landbruk, det vil si Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag bør i sterkere grad enn i dag involveres i spørsmål om økologisk landbruk. Disse bør være en viktige medspillere for å trekke norsk landbruk i økologisk retning. Våre data viser at lokale faglag i liten grad informerer om økologisk landbruk, men at de er interessert i å samarbeide med det økologiske landbruksmiljøet om for eksempel kurs, møter, etc.

Det er ønskelig at det økologiske landbruksmiljøet inviterer faglagene til ulike aktiviteter. Det må være en viktig oppgave for det økologiske landbruksmiljøet på lokalplanet, så vel som på det nasjonale planet, å innby til møter om økologisk landbruk, eller få satt økologisk landbruk på dagsorden på møter i regi av faglagene. På denne måten settes økologisk landbruk på dagsorden i miljøer utenfor det økologiske landbruksmiljøet. Dette er trolig en viktig forutsetning for å nå målet om ti prosent økologisk arealandel innen 2010.

3.3.1.7 Samarbeid på lokalt nivå

Det er lange tradisjoner for faglig og politisk aktive landbruksmiljø på lokalplanet. Dette må det økologiske landbruksmiljøet benytte seg av og bli en del av som en viktig forutsetning for nå ut til nye grupper med informasjon om økologisk landbruk.

Fra våre data finner vi at det er LFR sine veiledningsmiljø innenfor økologisk landbruk, lokale produsentlag der de finnes og FMLA som er mest aktive når det gjelder å ta initiativ til samarbeid om tema som angår økologisk landbruk. Det vil si arrangement som møter, kurs, fagdager og markvandring, etc.

For å utvikle økologisk landbruk videre bør alle aktører innenfor landbruket involveres. Det er naturlig at tema om økologisk landbruk settes på dagsorden i faste utvalg, og at det tas initiativ til ulike former for møter og samarbeid mellom de ulike ansvarlige aktørene på lokalplan, blant annet den kommunale landbruksforvaltningen, forsøksringen, faglag, samvirkeorganisasjoner, omsetningsledd, o. a.

3.3.1.8 Prosjektsamarbeid

En vesentlig del av de aktørene som aktivt informerer om økologisk landbruk, arbeider innenfor prosjekt med tidsbestemt finansiering. Dette gjelder dels personer med ansettelsesforhold i LFR sine veiledningsmiljø innenfor økologisk landbruk og dels personer som arbeider innenfor regionale produsentlag innenfor økologisk landbruk. Mange av disse prosjektene arbeider med foredling, omsetning og marked. Prosjektene har vært en viktig del av og årsak til utviklingen av økologisk landbruk.

3.3.2 Informasjon overfor aktører som står i kontakt med produsentmiljøet

Det er flere instanser og aktører som informerer veiledningsapparatet om økologisk landbruk. Informasjonen de ulike aktørene kan hente eller få om økologisk landbruk legger viktige premisser for den informasjonen produsentene får.

Spørsmålet om hvilke aktører som skal informere produsentene direkte og hvilke som skal informere indirekte, det vil si via andre aktører er langt på vei et organisasjonsmessig og kapasitetsmessig spørsmål. Tar vi for eksempel for oss Debio, informerer de i dag i mange tilfeller produsenter direkte innenfor det som har med regelverk og gjøre. Mange av våre informanter i den kommunale landbruksforvaltningen og ved FMLA uttrykte at Debio var en viktig kilde til informasjon innenfor temaområdet regelverk.

I det følgende går vi kort gjennom aktører på nasjonalt nivå og hvordan vi vurderer deres oppgaver i informasjonsarbeidet framover når det gjelder økologisk landbruk.

3.3.2.1 Landbruksmyndighetene

Som øverste offentlige landbruksmyndighet bør det for Landbruksdepartementet med underliggende Statens landbruksforvaltning¹³ være en viktig oppgave å utarbeide en handlingsplan for informasjonsarbeid om økologisk landbruk i Norge slik at de aktører som er gitt ansvar for å iverksette offentlig landbrukspolitikk i landet både oppnår kompetanse og vilje til å informere om økologisk landbruk innenfor deres respektive arbeidsområder.

Det er naturlig at Statens landbruksforvaltning som øverste myndighet for forvaltningen av produksjonstillegg i landbruket tar et spesielt ansvar i forhold til å informere den kommunale landbruksforvaltningen og FMLA om tilskuddsordningene innenfor økologisk landbruk.

3.3.2.2 Debio

Debio er kontrollinstans for økologisk produksjon og foredling og informerer ulike aktører i forhold til dette. Våre data viser at Debio er en viktig aktør for informasjon om regelverk og at praksis ofte er at de aktører som har behov for informasjon om regelverk søker den hos Debio. Initiativfordelingen mellom Debio og andre aktører virker for oss å være at det er aktørene som tar kontakt med Debio og i liten grad omvendt.

Det er naturlig at Debio informerer andre aktører, da særlig den kommunale landbruksforvaltningen, men også FMLA om regelverk innenfor økologisk landbruk. Fordi det er stort behov for informasjon om regelverk og økologisk landbruk ute i kommunene og ved FMLA, bør Debio bør bygge ut sitt informasjonsarbeid overfor disse.

3.3.2.3 NORSØK

NORSØK er et kompetansesenter og et forskningsinstitutt som skal arbeide for større kunnskap som skal bidra til å fremme utvikling og utbredelse av økologisk landbruk. NORSØK bør derfor ha en sentral rolle i å utvikle informasjonsmaterieell om agronomi, produksjonsteknikk og økonomi innenfor økologisk landbruk.

Vårt datamateriale viser at NORSØK er vel kjent blant ulike aktører, og blir oppfattet som et nasjonalt kompetansesenter hvor en kan søke svar på produksjonstekniske spørsmål innenfor økologisk landbruk. Samtidig kommer det fram at NORSØK i for liten grad driver utadrettet informasjonsvirksomhet overfor de ulike aktørene.

Stortinget har nettopp uttrykt ønske om at NORSØK skal fylle rollen som forskningsinstitutt, kompetansesenter og opplæringscenter innenfor økologisk landbruksproduksjon blant annet ved bruk av elektroniske klasserom slik (S. nr. 167 1999-

¹³ Stortinget har vedtatt å samordne Statens kornforretning, Omsetningsrådet, Fraktkontoret for slakt og deler av Statens landbruksbank (SLB) til én statlig virksomhet fra 1. juli 2000. Når vi i enkelte tilfeller omtaler Statens landbruksforvaltning retrospektivt, henspeler det til nåværende Statens kornforretning.

2000). Det vil være naturlig at NORSØK i større grad enn tilfellet er i dag, aktiveres i forhold til å informere og lære opp veiledningsapparatet innenfor planteproduksjon og husdyrproduksjon, samt andre aktører når det gjelder økologisk landbruk.

3.3.2.4 Ny organisasjon innenfor økologisk landbruk

Under punkt 3.3.1.4 gjorde vi kort rede for bakgrunnen til Den nye organisasjonen innenfor økologisk landbruk som er i ferd med å bli etablert. Framtidig organisering av økologisk landbruk er altså i skrivende stund uavklart. Vi mener i tråd med det som uttrykkes i offentlig politikk at utviklingen på markedet er meget viktig for at økologisk landbruk skal utvikle seg. I dette arbeidet er det viktig med en interesseorganisasjon som kan være en pådriver overfor foredlings-, og omsetnings- og markedssiden for økologisk landbruk og være informasjonskilde og kontaktformidler mellom produsenter og andre aktører.

3.3.3 Videregående utdanning innenfor naturbruk

Det har ikke vært tema i vårt arbeid å undersøke innholdet i videregående utdanning innenfor landbruksfag, men det er vår oppfatning at en må sikre at faglig stoff om økologisk landbruk inngår i allmennutdanningen innenfor naturbruk og at kvaliteten på formidlingen blir sikret.

4. Anbefalinger

I dette kapitlet skal vi gi våre anbefalinger om hvordan informasjon om økologisk landbruk overfor produsenter kan effektiviseres og samordnes. Dette gjør vi dels på grunnlag av en empirisk undersøkelse, dels med utgangspunkt i andre relevante undersøkelser og dels på grunnlag av vår faglig baserte vurdering.

Først gir vi anbefalinger i forhold til informasjon og informasjonsmateriell generelt. Deretter gir vi anbefalinger som kan styrke informasjon innenfor de tre ulike temaområdene vi har skissert tidligere i utredningen. Til slutt gir vi anbefalinger i forhold til andre organisasjoner sin rolle, initiativfordeling, møteplasser og finansiering av informasjonsarbeidet.

4.1 Generelt om informasjon

Begrunnelsen for hvorfor vi skal ha økologisk landbruk i Norge er essensiell i alt informasjonsarbeid om denne driftsformen. Det påhviler alle relevante aktører å få fram begrunnelser og målsetninger for økologisk landbruk, med fokus på blant annet økologi, agronomi, ideologi, økonomi, etc. Begrunnelser som at økologisk mat er sunn og naturlig og at økologisk landbruk ivaretar hensynet til naturmiljøet så vel som at det er økonomisk forsvarlig og produksjonsmessig mulig å drive, er blant annet viktige poeng å få fram overfor alle grupper produsenter/for offentligheten.

Flere offentlige dokumenter og mange aktører utdyper begrunnelsene, og offentlige myndigheter har et særlig ansvar for å sikre at mangfoldet i begrunnelsene kommer fram i den offentlige debatten.

Det er viktig at de aktører som informerer om økologisk landbruk har kunnskap om denne driftsformen, både generelt og spesielt innenfor eget arbeidsområde, og i tillegg har kompetanse til å formidle denne kunnskapen utad. Det er ikke uvesentlig hvilken organisasjon som informerer om et bestemt tema angående økologisk landbruk. For eksempel har det betydning for legitimeringen av økologisk landbruk blant nye grupper produsenter at for

eksempel faglag innenfor landbruket står som medarrangør på kurs innenfor økologisk landbruk.

4.1.1 Internett og informasjon om økologisk landbruk

Det er vår oppfatning at det bør opprettes en internettside for økologisk landbruk organisert som en portal som er veiviser til de forskjellige hjemmesider som allerede er etablert, samt til andre informasjonskilder for økologisk landbruk. Her bør det være informasjon relevant for alle interesserte i økologisk landbruk.

Vi foreslår at opprettelsen av en slik portal skjer i regi av Statens landbruksforvaltning, Debio, NORSØK og Ny organisasjon innenfor økologisk landbruk¹⁴ som vi mener alle er hovedansvarlige innenfor de tre temaområdene vi har delt inn informasjonsarbeidet om økologisk landbruk inn i. Vi anbefaler at sekretæransvaret og det operative ansvaret for denne økoweb--siden legges til Ny organisasjon innenfor økologisk landbruk.

I forbindelse med og i ettertid av opprettelsen av denne økoweb--siden må det være fyldig reklame om den slik at alle produsenter kan vite om den. Siden må gi en god presentasjon av økologisk landbruk og være en veiviser til videre informasjon.

Anbefaling om internettside for økologisk landbruk:

- Opprette en internettside for økologisk landbruk, det vil si en økoweb--side organisert som en portal som er veiviser til de forskjellige hjemmesider som allerede er etablert samt til andre informasjonskilder for økologisk landbruk.

Ansvarlig: Statens landbruksforvaltning, Debio, NORSØK og Ny organisasjon innenfor økologisk landbruk. NORSØK kan innkalle til møte mellom disse.

4.1.2 Temaområder, målgrupper og ansvar for informasjonsmateriell

På bakgrunn av vår empiriske undersøkelse og påfølgende vurdering finner vi på bakgrunn av eksisterende organisasjonsstruktur i landbruket at det er naturlig å dele inn informasjon om økologisk landbruk overfor produsenter i tre temaområder:

1. Regelverk og tilskuddsordninger.
2. Agronomi, produksjonsteknikk og økonomi.
3. Foredling, omsetning og marked.

¹⁴ I påvente av opprettelsen av Den nye organisasjonen mener vi interimstyret for den bør kontaktes når det gjelder konkrete arbeidsoppgaver.

Vi mener det er naturlig å skille mellom nasjonalt nivå og regional-/lokalplan når det gjelder utvikling av informasjonsmateriell. Hovedansvarlig for å utvikle informasjonsmateriell og informere aktører på regional-/lokalplan legges til det nasjonale nivået, det vil si til de aktører som har spisskompetanse/myndighet på nasjonalt nivå på det aktuelle temaområdet. For regelverk og tilskuddsordninger er dette henholdsvis Debio og Statens landbruksforvaltning. For agronomi, produksjonsteknikk og økonomi mener vi at det er NORSØK. For foredling, omsetning og marked mener vi at det er Ny organisasjon innenfor økologisk landbruk. Når disse aktørene skal utvikle nytt informasjonsmateriell bør en ta utgangspunkt i det som allerede er utarbeidet. I tillegg bør en gjøre det i samråd med underliggende aktører eller andre aktører som en finner det naturlig å samråde seg med.

Ansvarlige for å informere produsenter er aktørene på regional-/lokalplan. For regelverk og tilskuddsordninger mener vi det er den kommunale landbruksforvaltningen. For agronomi, produksjonsteknikk og økonomi mener vi at det er LFR og landbrukssamvirket. For foredling, omsetning og marked mener vi at det er lokallagene av Den nye organisasjon innenfor økologisk landbruk. I mange tilfeller er det for aktørene på regional-/lokalplan aktuelt å utvikle eget informasjonsmateriell som følge av ulike behov. I slike tilfeller må disse aktørene ta utgangspunkt i informasjonsmateriell som de hovedansvarlige nasjonale aktørene har utviklet, for så å legge til de tilføyelser en mener er viktig for å informere godt på lokalplanet i det konkrete tilfellet. En bør konferere med ansvarlig aktør på nasjonalt plan i dette arbeidet.

Vi mener at en slik klargjøring av ansvarsfordeling mellom aktører i forhold til utvikling av informasjonsmateriell er forsvarlig både av hensyn til å kvalitetssikre informasjonsmateriellet faglig og av hensyn til ressursbruk.

Anbefaling når det gjelder nasjonalt ansvar for å utvikle informasjonsmateriell og for å informere aktører på regional-/lokalplan om økologisk landbruk:

- Regelverk: Debio.
- Tilskudd: Statens landbruksforvaltning.
- Agronomi, produksjonsteknikk og økonomi: NORSØK.
- Foredling, omsetning og marked: Ny organisasjon innenfor økologisk landbruk.

Disse aktørene må påse at aktører på regional-/lokalplan som videreformidler informasjon ut til produsenter sikres tilstrekkelig kunnskap på det aktuelle temaområdet og formidlingskompetanse.

4.1.2.1 Informasjonsmateriell

Det eksisterer mye informasjon og kunnskap når det gjelder behov hva gjelder innhold i informasjon om økologisk landbruk i forhold til ulike målgrupper. Likevel mener vi at det bør vurderes å gjennomføre en survey-undersøkelse for å kartlegge ulike produsentgruppers og aktørers behov når det gjelder informasjon og informasjonsmateriell om økologisk landbruk. Undersøkelsen bør også kartlegge normer, verdier og situasjonsoppfatninger hos respondentene. Resultatene av en slik undersøkelse vil kunne danne grunnlag for å utvikle informasjonsstrategier og –materiell som har høy relevans overfor de ulike målgruppene. Dersom en vil gjennomføre undersøkelsen, bør den iverksettes umiddelbart slik at resultatene

fra den foreligger tidlig på høsten 2000. Dette for at denne delen av arbeidet med å effektivisere og samordne informasjon om økologisk landbruk ikke blir unødvendig forsinket.

Det er viktig at informasjonsmaterieell er tilgjengelig for alle grupper det er relevant for.

Vi vet likevel en del om behov hva angår innhold i informasjonsmaterieell. Data som vi har inhentet fra SFB, viser oss at hovedbegrunnelsene for ikke å legge om til økologisk produksjon hos de som driver konvensjonelt i dag, er knyttet til frykt for usikker økonomi og merarbeid. Produsenter som i dag driver økologisk begrunner sin driftsform ut fra ønsket om å produsere sunn og naturlig mat og av hensynet til naturmiljøet. Innholdet i informasjonsarbeid og -materieell må ta høyde for disse resultatene.

For at økologisk landbruk skal utvikle seg videre og bli tema i flere sammenhenger og miljøer, bør stoff om det trykkes i media som ikke har opprinnelse i det økologiske landbruksmiljøet. En bør også arbeide for at media som det økologiske landbruksmiljøet selv utgir oppnår større opplag og lesermasse. Mange steder i landet finnes det blader som gis ut til alle produsenter og som har høy lesermasse.¹⁵ Økologisk landbruk bør sikre seg innslag i disse.

Det er også viktig at forskningsresultater fra forskning om økologisk landbruk når ut til de det er relevant for.

Anbefaling i forhold til informasjonsmaterieell om økologisk landbruk:

- For å dekke ulike gruppers behov for informasjon om økologisk landbruk, ut over det vi vet om dette, bør det vurderes å gjennomføre en survey-undersøkelse blant ulike produsentgrupper og aktører. Ansvarlig: Landbruksdepartementet.
- Hver enkelt av aktørene som har ansvar for å utvikle informasjonsmaterieell om økologisk landbruk på nasjonalt plan, bør samtidig påse at informasjonsmaterieellet blir tilgjengelig for andre aktører på nasjonalt plan så vel som for aktører på lokalt plan og for produsenter. Ansvarlig: Debio, Statens landbruksforvaltning, NORSØK og Ny organisasjon innenfor økologisk landbruk.
- For produsenter som i dag driver konvensjonelt, vet vi at de blant annet har behov for informasjon angående økonomi og produksjonsteknikk. Informasjon om dette bør komme fram i ulike aviser/tidsskrift som produsentene leser så vel som i annet informasjonsmaterieell. Ansvarlig: NORSØK og LFR sine veiledningsmiljø innenfor økologisk landbruk og norsk landbrukssamvirke og Debio.

Alle som utvikler informasjonsmaterieell og informerer om økologisk landbruk bør ha for øye idébakgrunn og målsetning for økologisk landbruk.

¹⁵ For eksempel gjelder dette Bondevennen i Rogaland, Nytt og Nyttig i Østfold og tilsvarende aviser/tidsskrift.

4.2 Regelverk og tilskuddsordninger

Debio har i samarbeid med kontrollmyndighetene (Statens landbrukstilsyn og Statens næringsmiddeltilsyn) ansvar for forvaltningsoppgaver i forhold til regelverket innenfor økologisk landbruk. Statens landbruksforvaltning har ansvar for forvaltningsoppgaver i forhold til tilskuddsordningene i landbruket.

Når det gjelder informasjon om regelverk og tilskuddsordninger innenfor økologisk landbruk anbefaler vi at det er én og samme aktør som informerer om dette utad til produsenter. Den kommunale landbruksforvaltningen som allerede har ansvaret for å informere og drive saksbehandling i forhold til regelverk og tilskuddsordninger innenfor konvensjonelt landbruk, bør være rette instans for dette også når det gjelder økologisk landbruk. Generelt mener vi det er meget viktig og kanskje avgjørende for det økologiske landbrukets framtid at kommunene blir engasjerte i å drive fram denne produksjonsformen.

Kompetansen innenfor økologisk landbruk generelt og innenfor regelverk og tilskuddsordninger spesielt må derfor styrkes i kommunene. Det bør utarbeides et opplæringsopplegg som sørger for kontinuerlig oppdatering. Det er tilrådelig at det i en slik styrking av kompetansen legges føringer for et aktivitetsnivå hos disse som står i forhold til de mål offentlige myndigheter har satt i forhold til den posisjonen økologisk landbruk skal ha i Norge.

Anbefaling i forhold til ansvar for å informere produsenter om regelverk og tilskuddsordninger:

- Den kommunale landbruksforvaltningen bør gis ansvaret for aktivt å informere om regelverk og tilskuddsordninger når det gjelder økologisk landbruk.
- Dette forutsetter at kompetansen innenfor økologisk landbruk generelt og innenfor regelverk og tilskuddsordninger spesielt styrkes i kommunene. Det må være opplæringsopplegg som sørger for kontinuerlig oppdatering.

Ansvarlig: Landbruksdepartementet i samarbeid med Debio og Statens landbruksforvaltning.

4.3 Agronomi, produksjonsteknikk og økonomi

Agronomi, produksjonsteknikk og økonomi er temaområder som henger nøye sammen på produsentnivå. Produsentene har ofte behov for informasjon om disse områdene samlet. Vi anbefaler derfor at LFR sine veiledningsmiljø innenfor økologisk landbruk er kilde til informasjon om dette innenfor planteproduksjon og at meierisamvirket, kjøttsamvirket og hvitt kjøtt- og eggssamvirket er kilde til informasjon om dette innenfor husdyrproduksjon. Disse aktørene bør ikke bare besitte kompetanse om økologisk landbruk, men aktivt informere om det. De nevnte aktørene bør derfor, avhengig av den kompetansen de besitter

i dag, gjennomgå et opplæringsopplegg som sikrer dem kompetanse og kontinuerlig oppdatering om økologisk landbruk.

Det bør derfor utarbeides informasjonsmaterieell og kursopplegg innenfor agronomi, produksjonsteknikk og økonomi for dette formålet. NORSØK bør ha ansvaret for å utvikle dette og gjennomføre kurs overfor veiledningsapparatet innenfor planteproduksjon og husdyrproduksjon i samarbeid med de aktører de finner relevante. Elektroniske klasserom bør for NORSØK være et viktig hjelpemiddel for å gjennomføre dette.

Anbefaling i forhold til ansvar for å informere produsenter om agronomi, produksjonsteknikk og økonomi innenfor følgende temaområder:

- Veiledning i planteproduksjon: LFR sine veiledningsmiljø innenfor økologisk landbruk.
- Veiledning i husdyrproduksjon; melk: TINE Norske Meierier BA.
- Veiledning i husdyrproduksjon; kjøtt: Norsk Kjøtt-samvirke BA.
- Veiledning i husdyrproduksjon; hvitt kjøtt og egg: Prior Norge.
- Det bør utarbeides kurs- og opplæringsopplegg for veiledere som bygger på arbeid NORSØK allerede har utviklet.

Ansvarlig for å utarbeide og gjennomføre opplæringsopplegg: Landbruksdepartementet, NORSØK og landbrukssamvirket selv.

4.3.1 Veiledning innenfor planteproduksjon

Vi anbefaler at LFR sine veiledningsmiljø innenfor økologisk landbruk driver veiledning i agronomi, produksjonsteknikk og økonomi innenfor planteproduksjon slik de i sine egne forskrifter selv har satt seg fore. Forsøksringene bør konsentrere seg om dette, og ikke bruke tid på prosjektarbeid knyttet til omsetning av økologiske produkter. Det økologiske veiledningstilbudet innenfor LFR bør utvides i forhold til de mål som settes for utviklingen innenfor økologisk landbruk. En bør i større grad sikre hele stillinger for veiledning innenfor økologisk landbruk slik at veiledere kan konsentrere seg om dette arbeidet.

På bakgrunn av faglig samarbeid og behovet for større rekruttering til økologisk landbruk, bør det utvikles et tettere samarbeid mellom veiledningstjeneste innenfor konvensjonelt landbruk på den ene siden og økologisk landbruk på den andre siden. Dette blant annet for at veiledere innenfor økologisk landbruk kan fange opp behov som måtte være i det konvensjonelle landbruksmiljøet. Samarbeid er også en viktig forutsetning for å videreføre og bygge opp kompetanse på den økologiske produksjonsformen, og at begge produksjonsformer kan lære av hverandre. Samtidig vil vi peke på at det innenfor LFR er et behov for å opprettholde en viss fleksibilitet i forhold til organisasjonsløsninger rundt om i landet.

Som vi har drøftet i kapittel 3, innebærer arbeidet med å nå ti prosent økologisk landbruksareal innen 2010 store oppgaver. Vi mener finansieringsstrukturen for forsøksringene og LFR ikke godt nok forbereder landbruket på dette arbeidet som vi mener må innebære et systematisk utdrettet informasjonsarbeid om agronomi, produksjonsteknikk

og økonomi innenfor planteproduksjon overfor det konvensjonelle landbruksmiljøet. Kompetansen og kapasiteten til å informere om økologiske løsninger bør styrkes i LFR, med stillingshjerner som i større grad enn i dag muliggjør informasjonsarbeid om økologiske produksjonsløsninger overfor produsenter som ikke driver økologisk landbruk. I den oppbygningsfasen som økologisk landbruk nå er i, bør det økologiske veiledningstilbudet innenfor LFR styrkes til å være i forkant av utviklingen.

Anbefaling i forhold til arbeidsoppgaver til LFR sine veiledningsmiljø innenfor økologisk landbruk:

- Forsøksringenes primære oppgave bør være å drive veiledning i agronomi, produksjonsteknikk og økonomi innenfor planteproduksjon.
- Finansieringsordningen for LFR sitt arbeid bør endres slik at informasjonsarbeidet så vel som veiledning innenfor økologisk landbruk overfor det konvensjonelle landbruksmiljøet styrkes.
- Det bør utvikles et tettere samarbeid mellom veiledningstjeneste innenfor økologisk landbruk på den ene siden og konvensjonell veiledningstjeneste på den andre siden.

Ansvarlig: Landbruksdepartementet og LFR.

4.3.1.1 Veiledning innenfor ordningen med gratis førsteråd

I en rapport fra NLH (1999) anbefales det at ordningen med tilskudd til veilednings- og informasjonsprosjekter innen økologisk landbruk videreføres, herunder ordningen med gratis førsteråd. Denne konklusjonen støtter vi. Det er LFR sine veiledningsmiljø innenfor økologisk landbruk som først og fremst gir gratis førsteråd. Ordningen med gratis førsteråd har stor betydning for utviklingen av økologisk landbruk. I en tid med økt fokus på økologisk landbruk vil trolig spørsmål etter gratis førsteråd øke. Vi tror det kommer til å være flere produsenter som etterspør denne tjenesten enn de som faktisk legger om. Derfor bør kapasiteten til å gi gratis førsteråd være stor. I forbindelse med gratis førsteråd bør de produsenter som har mottatt slikt råd etter en tid få en henvendelse om videre oppfølging.

Flere av veilederne innenfor økologisk landbruk som vi har vært i kontakt med uttrykker at de er for lite oppsøkende overfor produsenter. Gratis førsteråd gis nesten alltid som følge av forespørsel fra produsenter direkte eller indirekte via en annen vei (veileder innenfor konvensjonelt landbruk, produsentlag, bekjente, etc.), og sjelden som følge av at ringlederen selv har tatt initiativ. Dersom en vil øke initiativet til å informere om økologisk landbruk overfor produsenter i det konvensjonelle landbruksmiljøet, noen vi mener en bør av hensyn til å nå de fastlagte nasjonale mål om å utvikle økologisk landbruk, er det tilrådelig med et nært samarbeid mellom veiledere innenfor konvensjonelt og økologisk landbruk. Faglig samarbeid letter kommunikasjonen mellom de to miljøene og vil ha trolig ha positiv overføringseffekt utad mot produsentene. Dersom LFR sine veiledningsmiljø innenfor økologisk landbruk økte initiativet i forhold til produsenter, ville trolig mulighetene for å gi gratis førsteråd trolig øke betraktelig.

Anbefaling i forhold til ordningen med gratis førsteråd:

- Opprettholde ordningen med gratis førsteråd.
- I forbindelse med gratis førsteråd bør de produsenter som har mottatt slikt råd etter en tid få en henvendelse om videre oppfølging.

Ansvarlig: Landbruksdepartementet og LFR.

4.3.1.2 Veiledning innenfor frukt- og grøntsektoren

Faglig veiledning innenfor produksjon av frukt og grønt omfattes først og fremst av LFR sitt arbeidsfelt. Som vi har redegjort for i forrige kapittel har grossistledd innenfor frukt- og grøntsektoren likevel egne produksjonsveiledningsapparat som først og fremst har som hovedoppgave å sikre tilgang på tilstrekkelige mengder og tilfredsstillende kvalitet på ulike vareslag gjennom at det blir tegnet kontrakter mellom produsentene og grossistleddet.

Vi mener også at dette leddet i verdikjeden i større grad en tilfellet virker å være i dag, bør ha kunnskap om økologisk landbruk.

Anbefaling for produksjonsveiledningsapparat innenfor grossistledd for frukt og grønt:

- Produksjonsveiledningsapparatet til grossistledd innenfor frukt- og grøntsektoren bør innenfor hver region tilegne seg kompetanse om økologiske produksjonsformer.
- Det bør utformes og iverksettes et systematisk opplæringsopplegg for å oppnå dette.

Ansvarlig: Norgesfrukt A/S, BAMA-Gruppen A/S og NKL.
Landbruksdepartementet og Ny organisasjon innenfor økologisk landbruk er pådriver.
NORSØK utarbeider og gjennomfører opplæring.

4.3.2 Veiledning innenfor husdyrproduksjon

Norsk landbrukssamvirke bør drive veiledning innenfor økologisk husdyrproduksjon. Foruten at det kan bli etablert foredlings- og omsetningsbedrifter innenfor økologisk landbruk utenom norsk landbrukssamvirke, er sistnevnte organisert som tre store aktører (TINE Norske Meierier BA, Norsk Kjøttssamvirke BA, Prior Norge) med hver sine veiledningsapparat som er i besittelse av spisskompetanse innenfor de ulike husdyrproduksjonene.

I og med den posisjonen norsk landbrukssamvirke er gitt som viktig aktør for å gjennomføre norsk landbrukspolitik, vil det av hensyn til det økologiske landbrukets framtid være både nødvendig og rasjonelt om norsk landbrukssamvirke erverver seg kompetanse og informerer aktivt om økologisk landbruk. Etter vår vurdering bør norsk landbrukssamvirke klargjøre sine oppgaver i forhold til økologisk landbruk og i større grad enn tilfellet er i dag, informere om økologiske produksjonsløsninger, både på grunnlag av svar på spørsmål, men også på eget

initiativ.¹⁶ For å oppnå dette bør det utformes og iverksettes et systematisk opplæringsopplegg innenfor ulike temaområder for økologisk husdyrproduksjon overfor veiledningsapparatet til norsk landbrukssamvirke.

Anbefaling i forhold til arbeidsoppgaver til veiledningsapparatet innenfor husdyrproduksjon:

- Veiledningsapparatet innenfor husdyrproduksjon bør drive veiledning innenfor økologiske produksjonsformer.
- Hver av samvirkeorganisasjonene bør utdanne et korps av veiledere med kompetanse på økologisk landbruk innenfor hver region.
- Det bør utformes og iverksettes et systematisk opplæringsopplegg innenfor ulike temaområder for økologisk husdyrproduksjon overfor veiledningsapparatet til norsk landbrukssamvirke.

Ansvarlig: TINE Norske Meierier BA, Norsk Kjøttssamvirke BA, Prior Norge.
Landbruksdepartementet er pådriver og NORSØK utarbeider og gjennomfører opplæring.

4.4 Foredling, omsetning og marked

Vi anbefaler at Den nye organisasjonen innenfor økologisk landbruk, så snart den er etablert med sine lokalt organiserte produksjonsmiljø, bør ha ansvar for informasjon til produsenter om foredling, omsetning og marked når det gjelder økologisk landbruk.

Jamfør innstilling fra Arbeidsgruppen for organisering av økologisk landbruk (1999) er dette temaområder Den nye organisasjonen nettopp har satt seg fore å skulle arbeide med. Vi vet at produsenter er opptatt av spørsmål knyttet til foredling, omsetning og marked når de vurderer å starte økologisk produksjon. I dag er det ingen aktør som i tilstrekkelig grad tar seg av dette på en systematisk måte som dekker hele landet. Den nye organisasjonen v/region-/lokallag bør ta seg av informasjon til produsenter om dette. Det er naturlig at denne organisasjonen også organiserer pådriverarbeidet i forhold til foredlings-, omsetnings- og markedssiden når det gjelder økologiske landbruk.

¹⁶ Som vi har pekt på i kapittel 3, vil vi gå så langt som å mene at dersom ikke landbrukssamvirket i større grad blir engasjert og tar initiativ til å øke den økologiske landbruksproduksjonen så vel som å få de økologiske varene omsatt, blir det vanskelig å nå de mål som er satt for utviklingen av økologisk landbruk i Norge.

Anbefaling i forhold til ansvar for informasjon til produsenter om foredling, omsetning og marked:

- Ny organisasjon innenfor økologisk landbruk bør ha ansvar for å informere produsenter om foredling, omsetning og marked.

De økologiske landbruksmiljøene det gjelder, bør stå sammen og støtte opprettelsen av Den nye organisasjonen. Landbruksdepartementet bør støtte arbeidet med å få på plass Den nye organisasjonen innenfor økologisk landbruk.

4.5 Andre organisasjoner i landbruket

For at informasjon om økologisk landbruk skal nå ut til stadig større grupper av produsenter bør faglagene ved Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag og deres region- og lokallag bli engasjerte i spørsmål som har med økologisk landbruk å gjøre.

Anbefaling om faglagenes oppgaver i forhold til økologisk landbruk:

- Faglagene; Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag på alle nivåer bør inviteres til å arbeide med spørsmål knyttet til økologisk landbruk.

Pådrivere: Ny organisasjon innenfor økologisk landbruk og Landbruksmyndighetene.

4.6 Initiativfordeling

I den grad produsenter er informert om økologisk landbruk har vi funnet at det i dag stort sett er dem selv som tar initiativ til det. Vi mener at alle relevante aktører i landbruket må ta større initiativ til å sørge for at produsenter blir informert om økologisk landbruk. På nasjonalt plan bør Statens landbruksforvaltning, Debio, NORSØK og Ny organisasjon innenfor økologisk landbruk som vi mener er de sentrale kildene til informasjon om ulike tema innfor økologisk landbruk, ta initiativ overfor de aktuelle aktørene på region-/lokalplan. Aktører på region-/lokalplan som FMLA, Landbruksforvaltningen i kommunene, LFR, TINE Norske Meierier BA, Norsk Kjøttvirke BA, Prior Norge, Ny organisasjon innenfor økologisk landbruk v/region-/lokallag bør på sin side igjen ta initiativ til å informere produsenter.

Anbefaling om initiativfordeling når det gjelder informasjon om økologisk landbruk:

- Alle relevante aktører bør styrke informasjonsarbeidet slik at produsentene mottar informasjon om relevante sider ved økologisk landbruk.

Ansvarlig på nasjonalt nivå: Landbruksdepartementet, Statens landbruksforvaltning, Debio, NORSØK og Ny organisasjon innenfor økologisk landbruk.

Ansvarlig på region-/lokalplan: FMLA, Landbruksforvaltningen i kommunene, LFR, TINE Norske Meierier BA, Norsk Kjøttvirke BA, Prior Norge, Ny organisasjon innenfor økologisk landbruk v/region-/lokallag.

4.7 Etablering av møteplasser

Møteplasser tenker vi oss er steder der aktører møter som arbeider innenfor temaområder som på en eller annen måte er relatert til hverandre. Møteplasser er allerede etablert i mange sammenhenger, og det er viktig å ta utgangspunkt i disse når en skal føre økologisk landbruk videre og sette det på dagsorden. Det er aktuelt å opprette nye møteplasser innad i det økologiske landbruksmiljøet så vel som mellom konvensjonelt og økologisk landbruksmiljø. Det økologiske landbruksmiljøet ved Ny organisasjon innenfor økologisk landbruk bør for eksempel organisere faggrupper innenfor ulike produksjoner som involverer hele verdikjeden innenfor disse produksjonene.

Det bør legges til rette for møteplasser på nasjonalt så vel som på regionalt/lokalt plan. Det være seg gjennom faglige forum, kurs, fagdager, kontorfellesskap, etc.

Anbefaling om møteplasser:

- Tema om økologisk landbruk bør settes på dagsorden i etablerte møteplasser.
- Det bør søkes samarbeid og en bør opprette nye møteplasser i form av faglige forum, kurs, møter, fagdager, kontorfellesskap, etc.

Ansvarlig initiativtakere: Ny organisasjon innenfor økologisk landbruk, og andre aktører som landbruksmyndigheter, faglag, samvirkeorganisasjoner, LFR sine veiledningsmiljø innenfor økologisk landbruk, o. a.

4.8 Finansiering av informasjonsarbeid innenfor økologisk landbruk

De anbefalinger vi gir om å effektivisere og samordne informasjon om økologisk landbruk til produsenter, krever flere typer finansiering. Vi går ikke i dybden på dette her, men peker bare på at aktørene selv, samt landbruksmyndighetene bør ha dette for øye når en skal utvikle økologisk landbruk i Norge. Det vil koste å sette i gang informasjonsarbeidet, men vi mener det vil gi de resultater en ønsker å oppnå.

Spesielt vil vi nevne at ordningen med tilskudd til veilednings- og informasjonsprosjekter innenfor økologisk landbruk (Landbruksdepartementet 1995) bør videreføres og -utvikles inntil det er etablert vel fungerende informasjonsrutiner innenfor de tre temaområdene vi har kommet fram til (1. Regelverk og tilskudd, 2. Agronomi, produksjonsteknikk og økonomi og 3. Foredling, omsetning og marked).

Andre former for tilskudd bør vurderes, som ytterligere øremerking av midler til LFR sine veiledningsmiljø innenfor økologisk landbruk, overføringer til den kommunale landbruksforvaltningen, etc.

Midlene som FMLA jamfør Landbruksdepartementet (2000) deler ut til FMLA som tildeling av informasjonstiltak til økologisk landbruk skal

"... stimulere til utvikling av økologisk landbruk og øke leveringssikkerheten til markedet gjennom å legge til rette for å styrke og utvikle lokale produsentfagmiljøer/initiativgrupper både faglig og sosialt" (Landbruksdepartementet 2000)

bør også i framtiden koordineres i forhold til de anbefalinger vi gir i forhold til inndeling i temaområder for informasjon og informasjonsarbeid på lokalplan.

Det er etablert praksis at stillinger innenfor ulike organisasjoner eller av frittstående aktører finansieres via prosjekter. Vår oppfatning er at det er viktig at tildeling av prosjektmidler er målrettet på den måten at det er etablerte aktører eller aktører som det er ønskelig at etablerer seg, som i hovedsak får slike midler. Prosjektarbeid kan etter vår oppfatning være et viktig bidrag til befeste og legitimere aktører innenfor økologisk landbruk, slik at de fremstår som stabile overfor det miljøet de skal betjene. Forsvinner aktøren etter endt prosjekt, kan det lett bidra til å svekke den stabilitet det økologiske landbruket i en oppstartingsfase er tjent med.

Anbefaling i forhold til finansiering av informasjonsarbeid innenfor økologisk landbruk:

- Alle berørte aktører samt landbruksmyndighetene bør prioritere å finansiere informasjonsarbeid innenfor økologisk landbruk.
- Ordningen med tilskudd til veilednings- og informasjonsprosjekter innenfor økologisk landbruk bør videreføres og -utvikles inntil det er etablert vel fungerende informasjonsrutiner overfor produsenter innenfor økologisk landbruk.
- Det bør vurderes tildeling av øremerkede midler i visse tilfeller, f. eks. til LFR.
- Som hovedregel bør prosjektfinansiering knyttet til informasjon om økologisk landbruk tildeles etablerte aktører slik at informasjonsarbeidet skjer i regi av de ovenfornevnte aktører for at disse kan styrke sin posisjon og kontinuitet.

Ansvarlig: Landbruksmyndighetene og aktørene selv.

Appendiks I. Informasjonsmaterieell

Her følger en oversikt over en del aktuelt informasjonsmaterieell innenfor økologisk landbruk relevant for aktører og produsenter.

Tidsskrift

- Medlemsblad: Jordvett, Økologisk landbruk, Herba, Grobladet.
- Forskningsnytt for økologisk landbruk i Norden: Målgruppe forskere, rådgivere, lærere og produsenter i de nordiske landene.

Bøker

- Håndbok. Økologisk landbruk (NORSØK)
- Fagbøker: Omlegging til økologisk landbruk.
- Lærebøker til grunnkurs, VK 1 og VK 2: Jordkultur, husdyrhold, økonomi, plantekultur (kommer snart).
- Antroposofisk forlag gir ut bøker om biodynamisk jordbruk.
- Driftsmiddelkatalog fra Norsk økologisk landbrukslag (NØLL).

Forskningsrapporter og utredninger

NORSØK, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF), Norges landbrukshøgskole (NLH), Planteforsk, Senter for bygdeforskning, Statens institutt for forbruksforskning (SIFO), m. fl. gir ut rapporter og utredninger innen ulike emner innenfor økologisk landbruk.

Hjemmesider på Internett

NORSØK, NØLL, Debio, ØkoProdusentane, Statens landbrukstilsyn, Statens landbruksforvaltning, Landbruksdepartementet, m. fl. har hjemmesider på Internett.

Småskrift

Forskningsparken har gitt ut to småskrift om økologisk landbruk. NORSØK viderefører nå konseptet og har utgitt småskrift om melkeproduksjon, grovfôrproduksjon og kålvekster.

Brosjyrer, medlemsskriv

- NØLL, Forsøksringene, ØkoProdusentane.
- NORSØK utgir i disse dager et informasjonshefte "Før du går i gang....".
- Landbruksdepartementet har utgitt "Økologisk landbruk- noe for deg?" (1996).

Debio

Debio gir ut følgende skriftlig informasjonsmaterieell:

- Debio-regler o. a.
- Registreringer.
- "Kort om -serien".
- Debio-meddelelser.

- Brosjyrer.

Statens landbruksforvaltning

- Forskrift om produksjonstillegg i landbruket.

Aviser/tidsskrift

Landbruket gir ut n rekke aviser og tidsskrift med stoff om økologisk landbruk på nasjonalt plan så vel som på regional-/lokalplan. Rundt om i landet eksisterer det en rekke lokale aviser/tidsskrift som sendes ut til hele landbruket og som har stor lesersprosent.

Annet

- Fagartikler, reportasjer i fagtidsskrift.
- Kronikker, reportasjer i Nationen, Bondebladet, Bonde og Småbruker, o. a.
- Avsnitt i brosjyrer, for eksempel i Strand Brænderi.
- Artikler i håndbøker som K. K. Heje, "Håndbok i driftsplanlegging".

Referanser

Arbeidsgruppen for organisering av økologisk landbruk 1999: *Organisering av økologisk landbruk. Anbefaling om Ny organisering av økologisk landbruk i Norge*, Tingvoll: NORSØK

Grønmo, S. 1982: *Forholdet mellom kvalitative og kvantitative metoder i samfunnsforskningen*, i Holter, H. og R. Kalleberg: *Kvalitative metoder i samfunnsforskningen*, Oslo: Universitetsforlaget

Innst.S. nr. 167: Om norsk landbruk og matproduksjon

Jordlova: Lov nr. 23, 12. mai 1995

Landbrukets Forsøksringer 2000: www.lfr.no, Hjemmeside Internett,

Landbruksdepartementet (1998-1999): *Handlingsplan for økologisk landbruk*

Landbruksdepartementet 1994c: *Forskrift om tilskott til forsøksringer*, 21. oktober 1994

Landbruksdepartementet 1995: *Forskrift om tilskudd til veilednings- og informasjonsprosjekter innen økologisk landbruk*, 30. oktober 1995

Landbruksdepartementet 2000: *Tildeling av informasjonstiltak til økologisk landbruk for 2000*, Brev til Fylkesmennene, Landbruksavdelingen, Oslo: 19.01.2000

NLH 1999: *Ordningen med tilskudd til veilednings- og informasjonsprosjekter innen økologisk landbruk - en evaluering*, Program for pedagogikk, Studieavdelingen, Ås: NLH

Nyland, R. 1998: *"Virkeligheten pusser folk av i kantene". En kvalitativ undersøkelse om rådgivning ved omlegging til økologisk landbruk*, Hovedoppgave, Ås: NLH

Parsons, T. 1992: i Jansen, A. I. 1992: *Makt og miljø. Om utformingen av natur- og miljøvernpolitikken i Norge*, Oslo: Universitetsforlaget

Rådgivende utvalg for økologisk landbruk 1996: *Informasjonsmateriell til primærprodusentar og vegledarar*, Tingvoll: NORSØK

Scott, W. R. 1992: *Organization. Rational, Natural, and Open Systems*, Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall

Sogn, Ø. 1997: *Jordbruk og miljøvern. Statens bruk av miljøvernpolitiske virkemidler overfor jordbruket og bøndene*, Hovedfagsoppgave: Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap, Universitetet i Bergen

St.meld. nr 40 (1996-97): *Matkvalitet og forbrukertrygghet*

St.meld. nr. 40 (1991-92): *Frå sektoretatar til samfunnsetatar. Om organisering av landbruksetatane*

St.meld. nr. 19 (1999-2000): *Om norsk landbruk og matproduksjon*

St.prp. nr. 1 (1999-2000): *Kortversjon: Landbruksdepartementets budsjett for 2000*